

305.9430497

575
u.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME BİLİM DALI

ÜSKÜP'TE YAŞAYAN
TÜRKLERİN
SOSYAL HAYATTAKİ DURUMLARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet SÖNMEZ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Amiran Kurtkan BİLGİSEVEN

İstanbul 1993

0009553
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı
Demirbaş No :
83614

Bu çalışmayı, söylediklerim ve syleceklerimde büyük katkıısı olan Babam şahin SÖNMEZ'e ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ.....	IV

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA'NIN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

A) OSMANLI İDARESİNE KADAR MAKEDONYA.....	2
B) OSMANLI İDARESİNDEKİ MAKEDONYA.....	4
C) BALKAN SAVAŞLARI VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA MAKEDONYA.....	10
D) BİRİNCİ YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE MAKEDONYA.....	12
E) İKİNCİ YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE MAKEDONYA.....	13
F) GÜNÜMÜZ MAKEDONYASI'NA KISA BİR BAKIŞ.....	20
1) Nüfus	21
2) Din ve Dil Durumu.....	22
3) Siyasi Düşünce.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN SOSYAL HAYATTAKİ DURUMLARI

I) TARİHTEN GÜNÜMÜZE ÜSKÜP	29
II) ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN SİYASİ HAYATTAKİ DURUMLARI	31
A) Yücel Teşkilatı.....	33
B) Türk Demokratik Partisi (TDP)	38
III) ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN EĞİTİM HAYATINDAKİ DURUMLARI	41
A) İlk Öğretimde Türkler	43
B) Üniversite Eğitiminde Türkler	47
C) Medrese Eğitiminde Türkler	50
IV) ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN BASIN-YAYIN HAYATINDAKİ DURUMLARI	50
A) Basın Hayatında Türkler	50
1) Birlik Gazetesi	51
2) Sesler Dergisi	53
3) Tomurcuk Dergisi	53
4) Sevinç Dergisi	54
B) Yayın Hayatında Türkler	55
1) Türkçe Radyo Yayınları.....	55
2) Türkçe Televizyon Yayınları	58
NETİCE	60
BİBLİYOGRAFYA.....	65
EKLER.....	70

KISALTMALAR

age.	adı geçen eser
agm.	adı geçen madde
agmk .	adı geçen makale
AÜİF.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz	bakınız
bsk.	baskı
c.	cilt
ev.	Çeviren
İÜ yay.	İstanbul Üniversitesi Yayınları
İÜİF.	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
MKYK	Merkez Karar Yürütme Kurulu
M.Ö	Milattan Önce
M.S	Milattan Sonra
s.	sayı
sh	sayfa
TDP	Türk Demokratik Partisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
yay.	yayınları

ÖNSÖZ

Akademik çalışmalara bakıldığında Makedonya'da yaşayan Türkler hakkında bir-iki istisna dışında kapsamlı ve mevzuyu doğrudan ele alan bir araştırma bulunmadığı görülür. İşte bu sebeple böyle bir çalışmanın Üsküp çerçevesinde bir yüksek lisans araştırmasına konu edilmesi uygun görülmüştür.

Makedonya bugün ekonomik ve siyasi açıdan bir çok Balkan ülkesinin menfaatlerinin kesiştiği bir konuma sahip durumdadır. Balkanlar konusunda söz sahibi araştırmacılardan Misha Glenny'in "Bu yüzyılda Balkanlar'da ne zaman savaş patladıysa, başlıca savaş alanı ya Bosna veya Makedonya olmuştur. Bosna'nın kontrolü kuzey Balkanlar'da stratejik üstünlük sağlar. Ve Makedonya (Vardar Ovası) Balkan dağlarının kuzeyden güneye, doğudan batıya geçilebildiği tek arazidir. Dolayısıyla, kim Makedonya'yı

kontrol ederse güney Balkanlar'ın ekonomisini kontrol eder." şeklindeki tesbiti Makedonya'nın günümüz ve gelecek açısından önemini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmaya başlarken Makedonya'da yaşayan Türklerin hayat tarzlarını ve meselelerini ortaya koymayı düşünmüştük. Fakat çalışma başladıktan sonra Makedonya'da yaptığımız araştırmalar sonucu çalışmanın alanının daraltılması gerektiği kanaatine ulaştık. Çalışmamızı *Üsküp'te Yaşayan Türklerin Sosyal Hayattaki Durumları* olarak ele almayı uygun bulduk. Çünkü Üsküp, Makedonya'nın başşehri olduğu için Makedonya'da yaşayan Türklerin durumları hakkında fikir edinmemizi mümkün kılacaktı. Çalışmamızın yazıya dökülmesi esnasında bu durumun son derece isabetli olduğu görülmüş oldu.

Çalışma, Üsküp'te yaşayan Türklerin durumlarını yerinde görmek, konuyla ilgili araştırma yapmak, kaynaklara ulaşmak gayesiyle Üsküp'te yaptığımız uzun ziyaretlerin mahsulü olarak ortaya çıkmıştır. Konusunda yazılan her ilk eserde olduğu gibi, bu çalışmanın da birçok eksikleri bulunmaktadır. Fakat bu tez aynı konuda daha derinlemesine ve daha mükemmel araştırmalara vesile olabilirse, hedefine ulaşmış sayılacaktır. Çalışmamızda görüleceği üzere, Makedonya'da bulunduğumuz süre içerisinde yaptığımız görüşmelerde elde ettiğimiz bilgilerin kaynakları dipnotlarda belirtilmiştir.

Çalışma, giriş ve netice bölümleri dışında başlıca iki ana bölümden meydana gelmiştir. Ayrıca Makedonya'daki *Türk Demokratik Partisi*'nin program önerisi tezimizin sonunda ilave edilmiştir.

Birinci bölümde, Üsküp'te yaşayan Türklerin durumlarının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı düşüncesiyle tarihe müracaat ettik. M.Ö. 700'lü yıllardan, 1991'de bağımsızlığını ilan etmiş olan Makedonya'nın tarihini anahatlarıyla özetledik. Günümüz Makedonya'sının nüfus durumu, dini yapısı, dil ve siyasi yapısı kısaca ele almaya çalıştık.

İkinci bölümde ise, Makedonya'nın başşehri Üsküp'te yaşayan Türklerin, siyasi hayatta, eğitim alanında ve basın-yayın hayatındaki durumları ortaya koyduk. Günümüzde Üsküp'te yaşayan Türklerin siyasi hayatta, eğitim alanında ve Basın-Yayın hayatındaki durumlarını tarihi bir seyir içinde sunmaya özen gösterdik.

Neticede genel bir değerlendirme ile araştırmamızı tamamladık.

Bu çalışmanın meydana gelmesinde teşvik, destek ve yardımlarını gördüğüm muhterem hocam ve tez danışmanım **Prof.Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven**'e ayrıca değerli görüş tavsiyelerinden istifade ettiğim muhterem

hocam **Prof. Dr. Mustafa Erkal**'a müteşekkirim.

Yine Üsküp'te bulunduğum süre içerisinde sıcak ilgi ve yardımlarını esirgemeyen, *Makedonya İslam Birliğı Meşihatı* yetkililerine, *Makedonya Türk Demokratik Partisi*'ne, *Birlik Gazetesi* yöneticilerine, *Üsküp Radyo ve Televizyonu* çalışanlarına, Makedonya'da yapılan çalışmalarda değerli yardımlarından dolayı **Avni Abdullah**'a ve her konuda yardımlarını gördüğüm Üsküp'teki ve Türkiye'deki arkadaşlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA'NIN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

MAKEDONYA'NIN TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

A) OSMANLI İDARESİNE KADAR MAKEDONYA

Coğrafi olarak, Balkan Yarımadası'nın ortasında yer alan Makedonya bölgesi, doğuda Trakya'dan ayıran Karasu ırmağı ile, kuzeyde Rodop, Rila, Musala, Üsküp Karadağı, Kuzey-batı'da Şar dağı, batıda Korab dağı ve Ohri Gölü, güneyde Bistritsa ırmağı ve Ege Denizi ile çevrilidir.¹ Bölgenin yüzölçümü 67000 km²'dir.²

Makedonya, bağımsızlığını 1991 yılında elde etmiş yeni bir devlet olmasına rağmen, arkeolojik kazılar Makedonların bölgedeki varlığının ilk Tunç Çağına değin uzandığını göstermektedir.³

---

¹ Yusuf Hamza, "Atatürk ve Makedonya'da Yaşayan Türkler ve Azınlıklar", *Çevren Dergisi*, Yıl XVIII., s. 85-86, Priştine 1991, sh 12.

² Elisabeth Barker, *Macedonia: Its Place Balkan Power Politics*, Londra 1950, sh 12.

³ Ana Britannica, c. XV, Makedonya maddesi, sh 202.

Tarihin en eski zamanlarından beri üzerinde pek çok ırkın yaşadığı, çeşitli dillerin konuşulduğu, ayrı ayrı medeniyetlerin yükseldiği, farklı din ve mezheplerin barındığı bir yer olan Makedonya'ya adını ilk çağın ilk devrelerinde bölgede yaşayan Maketler vermiştir.

M.Ö 700, dolaylarında Aliakmon (Potamos) ırmağı çevresindeki ana yurtlarından doğuya doğru ilerleyen Makedonlar, Argeadai⁴ hanedanının yönetimi altında güçlü bir krallık oluşturdular. Makedonya Krallığının⁵ yıkılmasıyla M.Ö 146'da bir eyalet olarak Roma'ya bağlanan Makedonya, kuzeydeki barbar kabilelere yönelik birçok sefere sahne oldu. M.S 4. yüzyıla doğru nüfusunun büyük çoğunluğu Hıristiyanlığı benimsedi.⁶

Makedonya bölgesine, M.S IV. yüzyıldan itibaren Türk boyları olan Avarlar, Kumanlar, Peçenekler, Hunlar yerleşti.⁷ Daha sonraları bölgeye yerleşen Slavlar, kalıcı yerleşim bölgeleri kurdular. Slavları VII. yüzyılda Bulgarlar izledi. IX. yüzyıla gelindiğinde Makedonya'nun büyük bölümü Birinci Bulgaristan İmparatorluğuna katılmış bulunuyordu. II. Basilius 1018 yılında

⁴ Argeadai: M.Ö 700-311 arasında Makedonya'da hüküm sürmüş hanedandır.

⁵ Makedonya Krallığı: M.Ö 4. yüzyılda Yunan dünyası üzerinde hakimiyet kurmuştur. M.Ö 169 yılında Roma karşısında aldığı yenilgiler krallığın yıkılmasıyla sonuçlandı.

⁶ Ana Britannica, c. XV

⁷ Yusuf Hamza, a.g.mk sh 12.

bölgeyi yeniden Bizans egemenliği altına aldı. Bizans hakimiyeti 1185 yılına kadar sürdü. Bizans hakimiyetine son veren Bulgarların bölgedeki yönetimi 1280'lerde sarsıldı. Aynı dönemde Makedonya'nın batısına akınlar düzenlemeye başlayan Sırlar, 1346 yılında bütün bölgeye hakim oldu.⁸

Makedonya bölgesindeki Sırp hakimiyeti 1371'deki Osmanlı fütuhata ile son buldu. Sırlar, Osmanlı Devletinin hakimiyeti dolayısıyla kuzeye doğru göç ettiler.

B) OSMANLI İDARESİNDEKİ MAKEDONYA

Osmanlı Devleti, XIV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Balkan Yarımadası'nda ve Avrupa'da İslamiyetin yayılması için zemin hazırladı. Osmanlı Devletinin, Rumeliyi fethetmesinden önce tarikat akıncıları tarafından bir anlamda fethedilmiş, bir başka ifadeyle Osmanlı ordusu, Rumeliyi fethetmek için geldiğinde yerli halkın psikolojik olarak bu fethetme hale getirildiğini görmüştü.⁹ Osmanlı Devletinin Rumeliye yaptığı akınlar esnasında, gazilerle birlikte tarikat şeyhlerinin de bulunduğu bilinmektedir.¹⁰ Tarikat şeyhleri fütuhata hareketine

⁸ Ana Britannica, "Makedonya", XV. cilt.

⁹ Tayyip Okiç, "Bir Tenkidin Tenkidi", *A.Ü.İ.F. Dergisi*, s 2, Ankara 1953, sh 221.

¹⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, "İslam-Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları" *İ.Ü.İ.F. Mecmuası*, Yıl 1949-1950, s 1-4, İstanbul 1951, sh 11-19.

katılmalarının yanında, boş ve tenha arazileri de müritleriyle beraber yerleşerek imar etmişlerdir.

Rumeli'de, İslamiyetin ilk olarak tarikat mensupları tarafından yayılması, tasavvufun temel ilkelerinden olan "derin insan sevgisi, yüksek hoşgörü ve karşılıksız hizmeti" esas almış olmaları ve bu hususun halkın dikkatini büyük ölçüde çekmesiyle açıklanabilir. Rumeli'de faaliyet gösteren tarikatlerdeki müritlerin "hal ve hareket"leri Müslümanlarla, Hıristiyanlar arasında sevgi ve kaynaşma zemininin kurulmasında önemli rol oynamıştır.¹¹ Aram Andonya'nın çalışmasında, Osmanlı Ordusunun Balkanları fethetmesinden önce, 1331'de 70 gemiyle Anadolu'dan Selanik'e geldiklerini ve Vardar Irmağının batısına yerleştiklerini belirtmektedir.¹²

Osmanlı Devleti, Rumeli'de fethettiği bölgelerde yeni kasabalar ve şehirler ikame etme etti. Anadolu'da yaşayan müslüman nüfus Rumeli'ye göç etmeye başladı. Böylece genelde Rumeli, özelde Makedonya bölgesinin etnik yapısı daha fazla farklılık göstermeye başlamış oldu. Osmanlı Devleti de fütuhâtı hızlandırmak için başşehir Bursa'dan Edirne'ye nakletti. I. Murat zamanında (1362-1389) Osmanlılar, 1361'de Edirne müstahkem

---

¹¹ Mehmet İbrahimi, Yugoslavya'da Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi, *Ankara Üniversitesi yayınlanmamış Doktora Tez Taslağı*, sh 4.

¹² Aram Andonya, *Balkan Haritası Tarihi*, çev. Zaven Biberyan, Sander yay. İstanbul 1975, sh 127.

mevkiini ele geçirdikten sonra Balkanlar'daki yayılmayı üç yönde ilerletti: güneyde Perez ve Selanik'e, kuzeyde Karadeniz'e ve batıda Philippopolis ve Sofya'ya doğru. Serez 1383'de, Sofya 1385'de, Niş 1386'da ve liman şehri Selanik 1387'de fethedildi.¹³

Rumeli'de fetihlerini devam ettiren Osmanlı Devleti, bütün sancak beylerinin işlerinin bir beylerbeyi tarafından düzene konulması için, I. Murat zamanında ilk beylerbeyini Rumeli'de tayin etti. Bu zamandan itibaren Rumeli en itibarlı beylerbeylik olarak kaldı. Bir süre Anadolu işleri, Sultan tarafından şahsen yönetilmeye devam etti. Fakat I. Beyazıt, dikkatini Rumeli'deki yayılmaya daha çok hasretmeye başlayınca, Anadolu'da gücünü temsil etmesi için 1393'de batı Anadolu'da ikinci beylerbeylik ihdas edildi. 1520'de Rumeli beylerbeyliğinin otuz, Anadolu beylerbeyliğinin de yirmi sancağı bulunmakta idi.¹⁴

XVI. yüzyılın başlarından itibaren, Makedonya bölgesine akın yapmağa başlayan müslümanlar, 8 Ekim 1912'de Balkan Savaşlarının başlamasına kadar adı geçen bölgede yaşayan Bulgar, Makedon, Rum, Sırp, Ermeni, Yahudi, Ulah, Arnavut v.b. unsurları bir arada tutmak için müsamahalı, ancak oldukça etkili bir politika uyguladılar. Osmanlı yönetimindeki Makedonya bölgesi, mülki ve idari teşkilat yönünden Anadolu

---

¹³ Norman Itzkowitz, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslami Gelenek*, çev. İsmet Özel, İst 1989, sh 32.

¹⁴ Norman Itzkowitz, a.g.e, sh 69-70.

vilayeti gibi merkeze bağılı olarak idare edilmekteydi.

Tarih boyunca Osmanlı siyasi yapılanmasında, "Makedonya", coğrafya terimi olarak kullanılmamıştır. Berlin Konferansından sonra Balkanlılar tarafından kullanılmaya başlayan bu terim ile Osmanlı Türklerinin "Rumeli" adını verdikleri bölgenin bazı toprakları kastedilmiştir.

Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan, Makedonya'nın bütünü veya bir kısmı hakkında coğrafya ve tarih yönünden siyasi iddialarda bulunmaya başladılar.¹⁵ Osmanlı idaresi zamanında Makedonya meselesi, ilk defa 1876 İstanbul Konferansı ile başladı. Bu konferansta, Makedonya terimini kullanmadan, büyük devletler, Rumeli vilayetleri için hazırladıkları bir ıslahat programını kabul ettirmek istediler. Avrupa'nın büyük devletleri 31 Mart 1877'de Londra'da imzaladıkları bir protokol ile Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Hıristiyanların durumu ile Avrupa barışının ve varolan durumun korunması için uğraşmaya devam edeceklerini bildirdiler.¹⁶ Osmanlı Devletinin, bu Protokolü de işlerine müdahale sayıp reddetmesi üzerine, Rusya genel seferberlik ilan etti ve 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devletine karşı savaş açtı.¹⁷

---

¹⁵ Tunah Hilmi, *Makedonya: Mazi, Hal, İstikbal*, İkinci bsk, Kahire 1326 (1910), sh 21.

¹⁶ Londra Protokolü'nü İngiltere, Fransa, Avusturya, Macaristan, Rusya ve İtalya imzaladı.

¹⁷ Yusuf Hamza, "1875-1878 Büyük Doğu Buhranı ve Sonuçları", *Çevren Dergisi*, Yıl XVIII, s. 83-84 (Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos), Priştine

Hıristiyan dünyasının karşısında yalnız kalan Osmanlı Devleti, savaşı kaybetti. Osmanlı Devleti, Rusya ile Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Ayastefanos Antlaşmasının imzalanması ile Balkan Yarımadası'nın haritası Rusya'nın siyasi taleplerine göre çizildi.¹⁸ Rusya, zorla kabul ettirdiği Ayastefanos Antlaşmasıyla Avrupa devletlerini, özellikle Avusturya-Macaristan'ı ve İngiltere'yi bir oldu-bittiye getirmek istedi. Avrupa devletleri Ayastefanos Antlaşması'nın sonuçlarını gözden geçirmek için bir Avrupa Konferansının toplanmasını istediler. Rusya bu öneriyi kabul etmek zorunda kaldı. Sonuçta, Berlin Kongresi'nin (13 Haziran- 13 Temmuz 1878) 23. maddesine göre Osmanlı Devleti Girit, Epir, Teselya ve Makedonya bölgelerinde ıslahat yapacaktı.¹⁹ Böylece Makedonya Meselesi'nin siyasi ortamı ve Avrupa devletlerinin meseleye müdahale yetkisi doğmuş oldu.

19. yüzyılın sonlarından itibaren ise Bulgar, Sırp, Yunan,-bunlara oranla daha zayıf olsa da- Romen ve Arnavut milliyetçileri büyük bir kavgaya başladılar. Bu milliyetçi akımlar, kültür düzeyinde birbirlerine üstünlük kurmaya çalışırken, aynı

1991, sh 25.

¹⁸ Ayastefanos Antlaşması ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, c I-Kısım I, İkinci bsk., TTK, Ankara 1963. E.Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, c VIII. Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), sh 57-69. Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, c XII. Hayat yay. İstanbul 1967, sh 124-125.

¹⁹ Yusuf Hamza, a.g.mk. sh 27 karşılaştırınız: Tercüman, *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi* "Makedonya" maddesi sh 267-268.

çabayı askeri cephede de gösterme peşine düştüler. Makedonya'daki en güçlü hareket, 1893'de kurulan İç Makedonya Devrimci Örgütü (İMDÖ) idi.²⁰ Makedonya'nın bütününe sahip olmayı arzu eden Bulgaristan, 1899 yılında bir Bulgar valisi idaresinde Makedonya'da muhtariyet kurulması için Babiali'ye muhtıra verdi. Bulgaristan'ın dışında kalan diğer Balkan devletleri muhtar bir Makedonya'nın uzun süre yaşayamayacağına ve günün birinde Bulgaristan'a ilhak edileceğine muhakkak nazarıyla baktıkları için bu duruma itiraz ettiler. Rusya ve Avusturya, Balkanlar'da asayişin muhafazası ve Makedonya üzerinde Bulgar ihtiraslarına set çekilmesi için Babiali'ye bir defa daha ıslahat yapmasını tavsiye ettiler.²¹ Bulgar hükümeti, Makedonya'da muhtar bir idarenin kurulması hususundaki teklifin reddedilmesi üzerine, Makedonya komitesini faaliyetlerinde, daha kuvvetli bir surette desteklemeye ve Osmanlı devletine güçlük çıkartmaya devam etti. "Makedonya Makedonlarıdır" sloganıyla ilk merhalede Makedon milli kimliğine hürmeti hedefleyen, uzak hedef

---

²⁰ St. E. Palmer, R.R. King, *Yugoslav Communism and the Macedonian Question*, Hamden, Connecticut: Archon Books, 1971, sh7, karşılaştırınız E.Z. Karal, *Osmanlı Tarihi*, c VIII. Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), sh 151-155, Tunalı Hilmi, *Makedonya; Mazi Hal İstikbal*, sh 10-20, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, "Milletler" ve Azınlıklar Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlıklar Sorunu, İletişim yay., İstanbul 1985, sh 1005-1006, Tanul Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim yay., İstanbul 1991, sh 28-29.

²¹ E. Z. Karal, age, c. VIII, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), sh 153.

itibarıyla Pan Slavist bir hareket olan İç Makedon Devrimci Örgütü, kuruluşundan itibaren amaçladığı ayaklanmayı Ağustos 1903'de başlattı. Fakat Avrupa'dan beklenen dış desteğin gelmemesi sonucu Osmanlı ordusunca ayaklanma bastırıldı. Osmanlı devletinin bölgedeki denetimi, 1904'te Batılı devletlerin, bölgede asayişin kontrol edilmesi amacıyla organize edilen komisyonlara katılmasıyla iyice gevşeyecek ve 1908'de tamamen ortadan kalkacaktı.²² 23 Temmuz 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle, Makedonya üzerinde Sırlar, Bulgarlar ve Yunanlılar (Rumlar) isteklerine ara vermiş gibi oldular. Ancak Makedonya'da siyasi faaliyetler Konsolosluk, Ruhani liderler ve çeteler²³ tarafından devam ettirilince Balkanlar'daki var olan yapı iyice değişiklik göstermeye başlamış oldu.

C) BALKAN SAVAŞLARI ve BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA MAKEDONYA

İkinci Meşrutiyet yıllarında Osmanlı Makedonyası'nın çok sayıda çözümlenmemiş ekonomik, sosyal ve siyasi meseleleri vardı. Bu bölge ile ilgilenen komşu Balkan devletleri Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan ve Romanya'nın Makedonya'ya karışmalarından kaynaklanan Makedonya

²² İsa Can," Yugoslavya ve Bosna-Hersek Bunalımı: Tarihsel Bir Arka Plan", *Dünya ve İslam Dergisi*, s 12, İstanbul Güz 1992, sh 20.

²³ Hüseyin Kazım Kadri, a.g.e, sh 71.

meselesi Avrupa'nın en fazla gündeminde olan en karışık konusuydu. İktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti, 3 Temmuz 1910'da mecliste çıkarttığı Kiliseler Kanunu'yla, Makedonya'da yaşayan Hıristiyanlar arasındaki kilise kavgalarına son verdi. Rusya'nın teşviki ve desteği ile "Balkan İttifakı" nı kuran Balkan devletleri, İtalya ile "Trablusgarb" savaşını sürdürmekte olan Osmanlı Devletine 18 Ekim 1912'de savaş ilan ettiler.²⁴ Birinci Balkan Savaşı sonunda 30 Mayıs 1913'te Londra Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre; Trakya'daki Midye (Karadeniz)- Enez (Ege) hattının kuzey ve batısındaki bütün Osmanlı toprakları galipler arasında paylaşılmış, en karlı da Bulgaristan çıkmıştır. Birinci Balkan Savaşı'nda kazanılan zaferden istediği sonucu alamayan Bulgaristan Sırbistan ve Yunanistan'a saldırarak İkinci Balkan Savaşını (Haziran 1913) başlattı. Ancak savaşta yenilgiye uğrayan Bulgaristan, Temmuz'da mütarekeyi kabul etmek zorunda kaldı.²⁵ 10 Ağustos 1913 tarihinde Bükreş'te imzalanan barış antlaşmasıyla Makedonya Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan arasında üçe ayrılmıştır. İkinci Balkan Savaşından sonra Makedonya: Vardar Makedonyası Sırbistan, Pirin Makedonyası Bulgaristan ve Ege Makedonyası Yunanistan arasında bölünmüş oldu.

Bulgaristan, Birinci Dünya Savaşına Ayastefanos

²⁴ Yusuf Hamza, "Türklerde Vatan, Türkçülük ve Osmanlılık Anlayışı", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 16 Temmuz 1991, sh 5.

²⁵ Ana Britannica, "Makedonya" maddesi, cilt 15, sh 203.

Antlaşması ile gerçekleştirip Berlin Konferansı ile kaybettiği, Birinci Balkan Savaşı sonunda ele geçirip İkinci Balkan Savaşı sonunda kaybettiği "Büyük Bulgaristan"ı nihai olarak tesis etmek ve bu çerçevede Makedonya'yı ele geçirmek amacıyla 1915 Ekim'inde Almanya, Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan'ın yanında girdiği savaşı da kaybedince savaş öncesi sınırlarına çekilmiştir.

D) BİRİNCİ YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE MAKEDONYA

Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1918 Haziranında , Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan Korfu Paktı'nı imzalayarak, Karayorgiyeviç ailesinin hükümdarlığı altında bir birlik kurmaya karar vermişlerdi. Ekim 1918'de Zagreb'de Yugo-Slav (Güney Slav) Milli Konseyi kuruldu. Kasım ayında da Karadağ Milli Meclisi Karadağ Kralı Nikola'yı tahtından indirerek Sırbistan'a katıldığını ilan etti. 1921 yılında ilan edilen anayasa ile de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kuruldu ve başına da Sırbistan Kralı Aleksander getirildi.²⁶ SHS Krallığı (Sırp-Hırvat-Sloven) döneminde Makedonya, Güney Sırbistan nitelemesi altında görmezden gelindi. Sırp kadrolarının ve Sırp milliyetçiliğinin ezici muameleleri yüzünden, SHS Krallığı'nın ikame etme uğraşısı verdiği "Yugoslav" kimliği etrafında alt

²⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980* , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988, sh 182.

milli kimlikleri silen bir Pan-Slav milli benliğinin oluşacağı umudu kısa sürede yok oldu.

Ocak 1929'da Kral Aleksander Karayorgiyeviç, meclisi ve 1921 anayasasını feshederek istikrar adına yönetime el koydu. SHS Krallığının adını "Yugoslavya Krallığı" na dönüştürdü. II. Dünya Savaşının çıkmasıyla birlikte Almanya, Mihver devletlerinin tarafına katılması için Yugoslavya'ya büyük baskı uyguladı. Yugoslav hükümeti, Mart 1941'de Mihver'e katılma antlaşmasını imzaladı. Antlaşmanın imzalanmasından iki gün sonra 27 Mart 1941'de Sırp milliyetçiliğin merkezi durumunda olan ordu tarafından Kral'a darbe yapıldı. Bunun üzerine Alman ordusu 6 Nisan 1941'de Yugoslavya'ya girdi. Yugoslavya toprakları içinde olan Makedonya (Vardar Makedonyası) da işgal edilmiş oldu.²⁷

E) İKİNCİ YUGOSLAVYA DÖNEMİNDE MAKEDONYA

Yugoslavya 6 Nisan 1941'de Alman ordusunun işgaline uğradı. Kral II. Peter ve hükümet üyeleri İngiltere'ye kaçtılar. İşgal sırasında Yugoslavya tamamen parçalandı: Slovenya'yı İtalya ve Almanya paylaştı. Banat'ı Macaristan, Makedonya'yı Bulgaristan aldı, Karadağ ve Hırvatistan'da ayrı devletler kuruldu.²⁸ Almanya tarafından bağımsız devlet haline getirilen

²⁷ İsa Can, a.g.mk, sh 22.

Hırvatistan, milliyetçi bir örgüt olan Ustaşa örgütü tarafından idare edilmeye başladı. Kurulan Hırvat (Ustaşa) Devleti, diğer milletlere karşı nazi usulü bir politika izledi.²⁹ Sırp lar ise iki koldan işgale karşı örgütlendiler: Milliyetçi Çetnikler ile Yugoslav Komünist Partisi liderliğindeki Partizan Güçler. Tito ve Sloven lider Edvard Kardelj'in başkanlığındaki Partizan Güçler, kısa zamanda gerek siyasi gerek askeri düzeyde Yugoslavya'da belirleyici güç haline geldi. Alman, İtalyan, Bulgar, Macar birliklerinin yanında Hırvat milliyetçisi Ustaşa ile Sırp milliyetçisi Çetniklere karşı mücadele verdiler. Bu onlara büyük halk desteği kazandı. 1943 yılında Tito, Halk Kurulları Meclisi'ni toplayarak Yugoslavya Anti Faşist Kurtuluş Konseyi adında bir yönetim ve yürütme organı oluşturdu.³⁰ Bu Konsey Londra'daki sürgün Kralı hükümet haklarından mahrum bıraktı, ülkenin federatif esaslara göre örgütlenmesini kararlaştırdı.³¹ Yugoslavya işgalden kurtuldukça, Tito'nun başkanlığındaki Halk Cephesi'nin halk üzerindeki etkisi arttıkça, rakiplerini boşlukta bıraktı. 11 Kasım 1945'te yapılan seçimlerde oyların % 90'ını alan Halk Cephesi iktidar oldu. 29 Kasım 1945'te Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edildi.³²

---

28 Kemal Özergin, "Yugoslavya'da Yaşayan Türkler", *Türk Kültürü Dergisi*, s 11, Ankara 1963, sh15.

29 T. Bora, a.g.e, sh 43-45.

30 T. Bora, a.g.e, sh 46-52.

31 Milojka Drulović, *Özyönetim*, Çev.Tahsin Yaşmak, Ankara, Bilgi Yayınevi 1976 , sh 51.

32 İ. Can, a.g.mk , sh 24.

Sosyalist Yugoslavya altı cumhuriyetten müteşekkil bir federasyondur: Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya. Bu cumhuriyetlerden hiç biri milli esasa dayanmıyordu. Tito'nun Yugoslavya'da yerleştirmeye çalıştığı milletlerarası "Yugoslav" kimliğinin, alt milli kimliklerin yerini alması mümkün olmadı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Bulgar Çarlığı tarafından işgal edilen Makedonya'da halk Sırp, Yunanlılar ve Arnavutlar aleyhine kışkırtılmaya başlandı. Bulgar Çarlığı, Bulgar yanlısı örgütler oluşturarak Makedon kimliğine ve bilincine son vermek amacına yönelik faaliyetlerini arttırmıştır. 1942 yılında Ege Makedonyası'nda ve Vardar Makedonyası'ndaki direniş hızla gelişmiştir. Sovyetler Birliği Eylül 1944'te Bulgaristan'a savaş ilan etmiş, Bulgar Çarlık rejimi 24 saatte teslim olmuştur. Yugoslav Ulusal Kurtuluş Ordusu, Bulgaristan'ın teslim olmasının ardından Makedonya'yı işgal kuvvetlerinin elinden kurtarmıştır. Yugoslav Komünist Partisi'nin 1934'de yapılan IV. Konferansı'nda kurulması karara bağlanan Makedonya Eyalet Komitesi 1943 yılında Yugoslav Komünist Partisi kararıyla Makedonya Komünist Partisi'ne dönüştürüldü. 2 Ağustos 1944 günü ise Makedonya Anti Faşist Ulusal Kurtuluş Meclisi'nin birinci toplantısında Makedonya Federe Devleti'nin kuruluşu ilan edilmiştir.³³

³³ Yosip Broz Tito, "Altmış Yıl Devrim Uğruna Savaşım", Çev. Güler Selim, *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, Yıl 15, S. 134-135, Mart-Nisan 1979, sh 18-21

Yeni kurulan Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti, ilk yıllarda Sovyet modeli sosyalizmi benimsemişti. Tito, Yugoslavya'da kendi komünist rejimini kurduktan sonra Moskova'ya dayanmakla beraber, kendine ait fikirleri vardı. Tito, kendisini Balkanların lideri yapmak istiyordu. Bu amaçla Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ile çeşitli işbirliği anlaşmaları imzalanmıştı. Tito, bu ülkeleri Belgrad etrafında toplamak ve bir Balkan Federasyonu kurmak istiyordu. Bu durum, Sovyetler Birliği'ni ürküttü. Stalin böyle bir federasyona taraftar olmadığını belirtti.³⁴ Sovyetler Birliği, Tito'nun Sovyet komünizmini ve sistemini tatbik etmesini istediler, Tito ise komünizmi Yugoslavya'nın milli şartlarına uygun bir şekilde tatbik etme çabasında idi. Neticede Yugoslavya 26 Haziran 1948'de Kominform'dan (Komünist Partileri Enformasyon Bürosu) ihraç edildi.³⁵

Yugoslavya'nın Kominform'dan ihracı için Stalin tarafından öne sürülen sebepler şunlardı: Dış politikada bağımsız hareket etme, komünist partiye tam yönetici bir yetki tanınmaması, tarımda kollektifleşme yapılmaması, Devlet ve Parti'nin son söz sahibi olması ilkesinden uzaklaşılması ve milliyetçi bir tutum içinde bulunulması.³⁶

Yugoslavya'nın Doğu Bloku dışına itilmesi, ülkeyi içte

---

³⁴ F. Armaoğlu, a.g.e, sh 450-451.

³⁵ T. Bora, a.g.e, sh 56-58.

³⁶ Druloviç, a.g.e, sh 58-59.

ve dışta yeni arayışlara sevk etti. Sovyet modelinden bağımsız olan ve Yugoslavya'nın yapısına daha uygun olduğu kabul edilen, piyasa mekanizmasına ve özel mülkiyete kısmen yer veren "özyönetim" veya "piyasa sosyalizmi" denilen yeni bir model geliştirildi.³⁷ Tito, idari sistem olarak "özyönetim"i uygulamaya çalışırken, dış ilişkilerde izlediği bağımsız siyaset ile milletlerarası itibar kazandı. Tito'nun bağlantısızlığıve bloksuzluğu öngören tavrı daha sonra Hindistan Başbakanı Nehru'nun 1954'te ve Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdünnasır'ın 1956'da katılımıyla birlikte bir Bağlantısızlar Hareketi'nin doğmasına yol açtı. Bu hareket, 1961'de 20, 1964'de 50 üyeye ulaştı. Daha sonra 90'lara kadar çıkan üye sayısına rağmen 1980'lerin sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ve soğuk savaşın sona ermesiyle fiilen sona ermiş oldu.³⁸

4 Mayıs 1980 tarihinde Yugoslavya Devlet Başkanı ve Genelkurmay Başkanı Tito öldü. Tito'nun yakın arkadaşı ve Yugoslavya'daki rejimin ideologu olan Edvard Kardelj'in şubat

---

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız, Henri Arvon, *Özyönetim*, Çev. Fikret Başkaya, İletişim Yayınları, İstanbul 1991; Tito, *Özyönetimli Sosyalizm*, Çev. İlhami Emin, Koza Yayınları, İstanbul 1978; Vefki Hasan, *Özyönetim*, Birlik Yayınları, Üsküp 1984; Beyto Nobırdalı, Bedri Selim, *Çağdaş Bir Önder: Tito Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*, TanYayınevi, İstanbul 1977; Yosip Broz Tito, *Bağımsızlık ve Bağlantısızlık Savaşında Yugoslavya*, Çev. Celal Tuna, Birlik Yayınları, Üsküp 1987; Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul 1991; Alpaslan Işıklı, *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1983

³⁸ T. Bora, a.g.e, sh 58-59.

1979 yılında ölümü ile idarenin toparlayıcı şahsiyetten mahrum kalması üzerine Tito, geleceğe yönelik olarak "kollektif liderlik" ilkesini vurgulamaya başlamıştı. Tito'nun ölümünden sonra cumhuriyetler arasındaki dengesiz iktisadi dağılım, her cumhuriyetin Komünistler Birliği'ndeki bölgeleşme ve milliyetçileşme eğilimlerine hız verdi. Kosova olayları ile (Priştine Üniversitesi Tarih Profesörü Ahmet Malloku'nun tutuklanmasına tepki olarak Arnavut öğrencilerin üniversiteyi işgal etmesi ve Olayların yayılması sonucunda ordunun Kosova'ya müdahalesi,) Yugoslavya'da milliyetçilik ve baskı siyasetleri başlamış oldu.

Sırlar, Yugoslav Federasyonu içinde en kalabalık ve aynı zamanda en dağınık etnik unsur olarak gözükmektedir. Bu yüzden 1985'ten itibaren Sırlar, Sırp milliyetçiliğini sistematik olarak uygulamaya koydular. Sırlar, 1990 yılı boyunca "Büyük Sırbistan" idealini işlediler. 1990'da yayınlanan Büyük Sırbistan haritasına Karadağ ve Makedonya'nın tamamı, Bosna-Hersek'in büyük bölümü ve Hırvatistan'ın başta Dalmaçya olmak üzere bazı bölgeleri dahildi.³⁹ 1991 yılında ayrılmaya karar veren Slovenya ve Hırvatistan'ı durdurmak için Sırbistan ve Karadağ'ın önerdiği "modern federasyon" teklifleri, Hırvatistan ve Slovenya'nın yanı sıra Makedonya ve Bosna-Hersek tarafından da reddedildi. Modern federasyon, mevcut federasyonun biraz esnetilerek -Sırbistan hakimiyetinin- devam

---

³⁹ İ. Can, a.g.mk, sh 25-26.

ettirilmesi olarak görülüyordu.⁴⁰

26 Haziran 1991'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle, Yugoslavya'da iç savaş başladı. 29 Şubat 1992'de Bosna-Hersek'te referanduma gidildi. Bosna-Hersek yapılan referandum sonucu bağımsızlığını ilan etti. Makedonya için durum daha farklılık göstermekteydi. Çünkü "Büyük Sırbistan" haritalarında Makedonya, Bosna-Hersek gibi kısmen değil, tümüyle "Sırp toprağı" statüsünde işaretlenmişti.⁴¹

Tito döneminde Makedonya, milliyet meselesi açısından oldukça ilginç bir durumda idi. Yugoslav idaresi, Yunanistan ile Bulgaristan'ın bu topraklar üzerindeki tarihi iddiaları karşısında "milli" direnci artırma düşüncesiyle, "soy" Makedon milli kimliğini teşvik etti. Eski ve yeni Makedon edebiyatı desteklendi; Makedon dilinin geliştirilip ayrı, bağımsız bir dil hüviyeti kazanması için çalışmalar yürütüldü. Bulgar ve Yunan bağlantılarının titizlikle ayıklandığı bir resmi " Makedon milli tarihi "yazıldı. 1968'de Sırbistan Kilisesi'nden ayrılarak bağımsız Makedon Ortodoks Kilisesi'nin kurulması, Makedon milli kimliğini tahkim etme programının son ve en etkili merhalelerinden biri oldu.⁴²

---

⁴⁰ İ. Can, a.g.mk, sh 35-36.

⁴¹ T. Bora, a.g.e, sh 143-144.

⁴² T. Bora, a.g.e, sh 72-77.

Kendi yasama meclisi ve yürütme konseyi bulunan Makedonya Cumhuriyeti, Yugoslavya Cumhuriyetler Meclisi'nde 12 delegeyle temsil edilmekteydi.

Yugoslavya'nın çözülmeye başlaması ile birlikte federasyon içindeki cumhuriyetler bağımsızlık için çalışmalarına başladılar. Makedonya'da bağımsızlık için 8 Eylül'de referandum yapıldı. Bu referandumu Sırp azınlık ile, seçimlerde çoğunluğu aldıkları Kalkandelen ve Gostivar'da hala idarenin kendilerine teslim edilmemesi gibi siyasi eşitsizlikleri protesto eden Arnavutlar boykot ettiler. Sandığa giden yüzde 80'lik çoğunluğun yüzde 90'ından fazlası Makedonya'nın bağımsızlığından yana oy kullandı.⁴³

F) GÜNÜMÜZ MAKEDONYA'SINA GENEL BİR BAKIŞ

Makedonya, bağımsızlığını 1991'de kazanmış yeni bir devlettir. Tarih boyunca "kavmiyat müzesi",⁴⁴ daha doğrusu bir "etnik depo"⁴⁵ olan Makedonya, günümüzde de bu özelliğini sürdürmektedir. 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması ile üçe bölünen Makedonya, bugün Vardar

43 T. Bora, a.g.e, sh 218-220.

44 Luigi Villari, *The Balcan Question*, Londra 1905, sh 121.

45 William M. Sloane, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, Çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1987, sh 126.

Makedonyası toprakları üzerinde yükselmiş yeni bir devlettir. Eski Makedonya'nın yüzölçümü 67 000 km² iken 1991'de bağımsızlığını kazanan günümüz Makedonya'sının yüzölçümü 25 713 km²'dir.

1) NÜFUS

Makedonya Cumhuriyeti'nde 1991'de yapılan nüfus sayımında (nüfus sayımı her on yılda bir yapılmaktadır), ülke nüfusunun resmi rakamlara göre 2.033.964 kişi olduğu açıklanmıştır. Yine resmi makamlara göre Makedonya'da, 1.314.238'i Makedon, 427.313'ü Arnavut, 97.416'sı Türk, 55.575'inin Çingene, 44.150'sinin Sırp, 8.129'unun Ulah olduğu kalan 87.089 kişinin de diğer mensubiyete bağlı vatandaşlardan oluştuğu belirtilmiştir.⁴⁶ 1991'de yapılan nüfus sayımını Arnavutların büyük bölümü boykot ettikleri için resmi makamlar tarafından açıklanan rakamların gerçek olmadığını dile getirmektedirler. Makedonya resmi makamlar tarafından açıklanan rakamlar, cumhuriyet'te yaşayan milli toplumlar tarafından kabul edilmedi. Her milli toplum kendi tahminlerinden hareketle kendi milli toplumların sayılarını açıklamaya başladı.⁴⁷

---

⁴⁶ Avni Engüllü, " Makedonya'da Nüfus Fırtınası ve Nasrettinin Kedi Fıkrası", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 5 Aralık 1992, sh 2

⁴⁷ Avni Engüllü, a.g.mk, sh 2.

2) DİN VE DİL DURUMU

Tarih boyunca Makedonya bölgesi, etnik ve dini açıdan zengin bir konuma sahiptir.⁴⁸ Makedonya bölgesinde (Vardar, Ege ve Pirin Makedonyası) yaşayan farklı etnik ve dini unsurlar birbirleriyle çekişme halinde olagelmışlerdir. Bu bölgede yaşayan Makedon, Sırp ve Bulgarlar Grek Ortodoks⁴⁹ olmasına rağmen dini yapı tamamen ırki kontrol altında idi. Makedonya Ortodoks Kilisesi bağımsızlığını 1967 yılında elde etti. Bağımsızlığını ilan eden Makedon Ortodoks Kilisesi'ni Sırp ve diğer Ortodoks Kiliseleri tanımayı reddetmiştir. Bununla birlikte Makedon Ortodoks Kilisesi, Makedon milli bilincini benimsetmek için etkili bir vasıta olmuştur. Makedonya'da resmi rakkamlara göre nüfusun yüzde 30'unu müslümanlar oluşturmaktadırlar.

Makedonya dili, Güney Slav grubuna bağlı bir dildir. Bulgarcayla çok yakın bir lisan olan Makedonca, Bulgarca'dan farklı bir lisan mı olduğu veya Bulgarca'dan sadece lehçe bakımından mı farklı olduğu günümüzde de tartışma konusudur. Makedonca'da Bulgarca'da olduğu gibi ad çekimi yoktur. Makedonca'nın üç ana lehçe grubu mevcuttur: 1) Komşu bölgelerde konuşulan Sırpça lehçeleriyle benzerlik gösteren kuzey lehçeleri, 2) Bulgarcaya benzeyen ve giderek bu dille

⁴⁸ Angus Deming, Marc Champion, "Macedonia: The Quietest Revolution", *Newsweek*, 27 Haziran 1992, sh 22.

⁴⁹ Hans Kohn, *Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği*, Çev. Agah Oktay Güner, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., 3. bsk, İstanbul 1991, sh 262.

yakınlaşan doğu lehçeleri, 3) Kendine ait özellikler kazanmış batı lehçeleri.⁵⁰ Günümüzde en yaygın grubu meydana getiren batı lehçeleri, standart lisanın da temelini oluşturmaktadır. Milli dilin başlıca özelliği bütün kelimelerde sondan üçüncü hecenin vurgulu olmasıdır. (Mesela, Vodenitsa-değirmen/Vodenitsata belirli bir değirmen) Ayrıca vurgulu olmayan ünlüler kısaltmadan telaffuz edilmektedir.

Makedon Cumhuriyeti'nde alfabe, 3 Mayıs 1945 yılında, imla usulü de 7 Haziran 1945 tarihinde kabul edilmiştir. Makedonya'da kabul edilen alfabe 31 harften meydana gelen, kelimeleri söylendiği gibi yazılan Kiril Alfabesi kullanılmaktadır.

3) SİYASİ DÜŞÜNCE

Yugoslavya'da 1989-90 döneminde başlayan iktisadi yapının çözülmesi sosyalist unsurların tasfiyesini sistematikleştirdi. 1989'un ikinci yarısından itibaren iktisadi yapının bozulması, cumhuriyetler arasındaki çelişkiler daha keskinleşmeye başladı. Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra ilk önceleri bağımsızlaşan cumhuriyetlerin esnek de olsa konfederasyon halinde birliklerini sürdürmelerini isteyen Makedonya, 1991 yılında bağımsızlık kararıyla Yugoslavya bunalımından öte, Balkanlar genelindeki gerilimin girdabına girdi. 8 Eylül 1991'de yapılan

---

⁵⁰ Ana Britannica, "Makedonya Dili" maddesi, c XV, sh 204.

referandum sonucu bağımsızlığını kazandı.⁵¹ Makedonya toprakları üzerinde hak iddia eden Yunanistan, Makedonya'nın bağımsızlığını engellemeye çalıştı. Makedonya'nın bağımsızlığını ilk olarak Bulgaristan ve Türkiye tanıdı. Türkiye gerek Makedonya'da yaşayan Türkler gerekse diğer müslüman milliyetlerle geçmişten gelen ortak tarihi ve kültürel mirastan dolayı oldukça ilgili bir konumdadır. Çünkü Makedonya, tarihte olduğu gibi günümüzde de birçok devletin çıkarlarının kesiştiği bölge konumunu muhafaza etmektedir.

Yugoslavya'da "özyönetimli sosyalizm" in yıkılmasından sonra Makedonya'da demokratik idari yapıya geçilmeye başlandı. Makedonya'daki etnik yapının karışıklık arzemesi cumhuriyet içinde demokratik idarede gerilimin artmasına sebep oldu. 1989 yılının Kasım ayında Makedonya Anayasası'nda yapılan değişiklikle, devletin eskiden "Makedon, Arnavut, Türk ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti" diye belirtilen keyfiyetin "Makedonlar ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti" biçiminde tashih edilmesi, gerilimi tırmandırdı.⁵² Bu durum, Makedonya'da "milli topraklarını geri almayı, yeniden birleştirmeyi hedefleyen Makedon milliyetçileri ve Arnavut "ezilen halk milliyetçiliği" hızla örgütlendiler. Makedonya'da, 1990'ının ilk yarısında çok partili sisteme geçiş ile birlikte birçok yeni parti kuruldu.⁵³

⁵¹ Sami Kohen, "Makedonya Sorununun İç Yüzü", *Milliyet Gazetesi*, İstanbul, 23 Şubat 1993, sh 14.

⁵² T. Bora, a.g.e, sh 139.

Makedonya'da faaliyette bulunan etkili partiler şunlardır:

Sosyal Demokratlar Birliği: Makedonya Komünist Birliği'nin yerine kurulan bir partidir.

Makedonya'nın Birliği İçin Demokratik Parti: 1893'de Selanik merkezli olarak sıkı bir komitacılık faaliyeti yürüten ve 1903'deki başarısız ayaklanma girişiminden sonra dağılan "İç Makedonya Devrimci Örgütü"nü'n mirasına sahip çıkan aşırı milliyetçi parti. MBDP içinde, "Büyük Makedonya" idealini savunan şoven kanat, Nisan 1991 yılında yapılan kongresinde, Batı Bulgaristan'daki Pirin Makedonyası ile Kuzey Yunanistan'da (Selanik çevresindeki) Ege Makedonyası'nın tekrar birleştirilmesi ile "Büyük Makedonya"nın gerçekleştirilmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

Yugoslavya Reformcu Güçler Birliği : Parti, 1989 yılında Yugoslavya'nın Başbakanlığını yapan Ante Markoviç liderliğinde "esnek konfederasyon" u ve Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunmasını savunmaktadır.⁵⁴

Demokratik Refah Partisi : Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan Arnavut azınlığın kurduğu partinin başında Nevzat

⁵³ "Yugoslavya", *The Europa World Year Book 1991*, s. 2 , Londra 1991, sh 3084.

⁵⁴ "Yugoslavya", *The Europa World Year Book 1991*, s.2 , Londra 1991, sh 3084.

Halili bulunmaktadır. Kurulan partinin Arnavut milliyetçiliği yaptığı gerekçesi ile kapatılma durumu ortaya çıktığı zaman Arnavut azınlık tarafından **Demokratik İlerleme Partisi** adıyla yeni bir parti kuruldu. Kurulan her iki parti de aynı gayeye hizmet için çalışmaktadır

Demokratik Eylem Partisi: Demokratik Eylem Partisi, Bosna-Hersek'te Aliya İzzetbegoviç liderliğindeki partinin adını alarak Makedonya'da kurulmuştur. Fakat zamanla Makedonya'da yaşayan Boşnakları içine alan bir parti durumuna dönüşmüştür. Parti, Makedonya'da Boşnak partisi olarak tanınmaktadır.

Demokratik Eylem Partisi - İslam Yolu: Bosna-Hersek'te Aliya İzzetbegoviç liderliğinde kurulan Demokratik Eylem Partisi'nin Makedonya'da aynı gaye doğrultusunda kurulanını oluşturmaktadır. Parti, milli özelliklerden ziyade dini birlik esasına dayalı, Makedonya'da yaşayan bütün müslümanları biraraya getirme gayesini gütmektedir. Partinin başkanlığını Kenan Mazlami yürütmektedir.

Türk Demokratik Partisi: Parti, Makedonya Cumhuriyeti'nde yaşayan Türkler tarafından 1 Temmuz 1990 tarihinde Türk Demokratik Birliği adı altında kuruldu. Türk Demokratik Birliği, 27 Haziran 1992 tarihinde Üsküp olağanüstü kurultayında onaylanan TDB programının uyumlaştırılmasıyla

partie dönüştürüldü.⁵⁵ Türk Demokratik Partisi'nin başkanlığını Erdoğan Saraç yürütmektedir.

1990 yılı Kasım-Aralık aylarında yapılan seçimlerde Meclisteki 120 sandalyeden 37'sini Makedon Milliyetçisi Makedonya'nın Birliği İçin Demokratik Parti kazandı. Sosyal Demokratlar Birliği partisi 31 sandalye, Ante Markoviç'çi Yugoslavya Reformcu Güçler Birliği 21 sandalye, Arnavut azınlığın Demokratik Refah Partisi 17 sandalye elde etti.⁵⁶ Resmi rakamlara göre 97.416 Türk'ün yaşadığı Makedonya'da Türkler meclise milletvekili gönderemediler. Bu durum, Türklerin Makedonya'nın değişik bölgelerinde dağınık bir şekilde yaşamaları ve seçim bölgelerinde çoğunluk oluşturamamalarıyla açıklanmaktadır. Ayrıca Türk Demokratik Partisi, seçim sisteminin değişmesi ve Cumhuriyet nüfusunun yüzde 5'ini teşkil eden Türklerin mecliste temsil edilmesi gerektiğini sık sık vurgulamaktadır.

Makedonya'da demokratik yapıya geçiş ile birlikte kurulan partiler, milli benliklerinin korunması yolunda oldukça yoğun bir mücadeleye giriştiler. Bu mücadele, Makedonya'da yaşayan milliyetlerin karşı karşıya gelmesine sebep oldu. Siyasi, iktisadi ve milletlerarası ilişkilerde zor durumda bulunan Makedonya, sahip olduğu milli unsurların çekişmeleri yüzünden sosyal alanda da bir karışıklıkla karşı karşıya bulunmaktadır.

---

⁵⁵ "Türk Demokratik Partisi" bir başlık altında ayrıca ele alınacaktır.

⁵⁶ T. Bora, a.g.e, sh 138.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN SOSYAL HAYATTAKİ DURUMLARI

D) TARİHTEN GÜNÜMÜZE ÜSKÜP

Üsküp, "Skopje" adıyla da bilinmektedir. 1945 yılında Makedonya'nın başşehri olan Üsküp, dağlık bir bölgede Vardar nehrinin iki tarafında yer almaktadır.⁵⁷ Üsküp Osmanlı Devletinin 1392 yılında fethinden sonra önemli bir idari ve ticari merkez haline geldi. 1689 yılında Avusturya birlikleri kolera salgınını temizlemek amacıyla Üsküp şehrini yaktılar.⁵⁸

Bu tarihten itibaren sürekli gerileyen Üsküp, 19. yüzyılda Belgrad-Selanik demiryolu'nun yapılmasıyla yeniden canlandı. Üsküp, 1918 yılında yeni kurulan Yugoslavya Devleti'nin bir parçası oldu. II. Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından işgal edildi. Üsküp şehrine Bulgar birlikleri yerleştirildi. 1944 yılında bağımsızlığına kavuşan Üsküp, 1945 yılında kurulan ikinci Yugoslavya'da, ülkenin üçüncü büyük şehri oldu. 1991 yılında Makedonya'nın Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi ile Makedonya Cumhuriyeti'nin başşehri oldu.

⁵⁷ Ana Britannica, "Skopje" c XIX, sh 461, ayrıca bkz. Selami Gözenç, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası I Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri*, İ.Ü yay., İst.1985, sh136.

⁵⁸ Ana Britannica, a.g.md, sh 461.

Üsküp, tarih boyunca önemli sanayi, ticaret ve idare merkezi olmuştur. Rumeli'nin önemli vilayet merkezlerinin başında gelen Üsküp, beş yüz yıllık Osmanlı medeniyetinin damgasını sinesinde yaşatıp günümüze kadar getirebilmeyi başaran Balkanlardaki nadir şehirdendir. Osmanlı idaresinin sona erdiği 1912 yılında ,1314 tarihli "Kosova Vilayeti Salnamesi"nde Üsküp'te 49 caminin ⁵⁹varlığından bahsedilmektedir. Osmanlı Devletinin, Rumeli'yi fethinden sonra Rumeli bölgesi, kültürel, sosyal ve ekonomik yapısında esaslı değişiklikler yapılmıştır. Osmanlı Devleti, fethettiği yerlerde öncelikle cami ve çevresinde medrese, mektep, imaret, kervansaray, bedesten, han, hamam gibi müesseseler tesis etmiştir. Bu şekilde şehrin merkezi meydana gelirdi. Üsküp bu açıdan oldukça zengin bir tarihi mirasa sahip bulunmaktadır. Üsküp'te bulunan İshak Bey medresesi (1445 yılında kurulmuştur) eski Yugoslavya bölgesinde kurulan ilk medrese olmuştur.⁶⁰ Günümüz Üsküp şehrinde mevcut olan 21 camiden 16'sı faal ve ibadete açık durumdadır.⁶¹ Üsküp sekiz tanesi faal bir durumda olan onbeş tekke ve tekke kalıtısına sahip durumdadır. Üsküp tarihi eserleri, bedesten, han ve hamamlarıyla günümüzde tam olarak bir Anadolu şehrini hatırlatmaktadır.

⁵⁹ Behicüddin Şehapi, "Üsküp'te 1912-1991 Tarihleri Arasında Yıkılan veya Yıkılmaya Maruz Kalan Camiler", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresinde sunulmuş bildiri*, İst 1991.

⁶⁰ İsmail Eren , *Rumeli'de Türk Kültürü*, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür yayınları, İst. 1970, sh15

⁶¹ B. Şehapi, a.g. bildiri

Üsküp'ün nüfusu, 1991 yılında yapılan sayımında resmi makamlar tarafından 579.997 olarak açıklanmıştır. Üsküp'te yaşayan nüfusun yüzde 63 'ünü Makedonlar, yüzde 19'unu Arnavutlar, yüzde 4.5'ini Romlar, yüzde 2.2'sini Türkler, yüzde 3.8'ini Sırpalar, yüzde 7.5 ini diğerleri oluşturmaktadır.⁶²

Üsküp, Makedonya'nın başşehri olması açısından günümüzde de sosyal, siyasi iktisadi ve kültürel hayatın merkezi durumunda bulunmaktadır. Üsküp'te yaşayan Türklerin siyaset, eğitim ve kültür durumlarını incelemek tüm Makedonya devletinde yaşayan Türklerin durumunu ortaya çıkarmaya yarayacaktır. Çünkü Türklerin kurmuş oldukları Türk Demokratik Partisi, Türkçe yayınlanan gazete olan Birlik Gazetesi, Radyo ve Televizyon yayınları Üsküp şehrinden idare edilmektedir.

II) ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN SİYASİ HAYATTAKİ DURUMLARI

Makedonya'nun 1991 yılında bağımsızlığını kazanması sonucu ülkenin vaziyetinin siyasi, sosyal ve iktisadi açıdan tam bir açıklığa kavuşamaması, ülkede milliyetler arası hoşgörüsüzlüğün yayılmasına sebep oldu. Makedonya Anayasası'nda "**Makedon, Arnavut, Türk halkları**" ibaresi

⁶² Birlik Gazetesi, "Rakamlarda Üsküp'ün Gelişimi", Haber Niteliğinde Yazı, 24 Temmuz 1993, Yıl 49, S. 4413, sh 3

belirtilmesine rağmen Arnavutların, Türklerin ve diğer müslüman milliyetlerin sahip olmaları gereken hakları elde edemedikleri görülmektedir. Makedonya'da yaşayan tüm milliyetler, var olması gereken haklarını elde etmek, birlikteliklerini teşkilatlı bir şekilde dile getirmek için demokratikleşmenin başlaması ile parti kurma yolunu seçmişlerdir. İkinci Yugoslavya (Tito Yugoslavyası) döneminde Tito, bütün siyasal terminolojiyi kendi diktatörlüğünü pekiştiren bir güç olarak kullandı. "Pazar sosyalizm'i"nden "özyönetim demokrasisi"ne, "milletler mozayigini bir arada kaynaştırma"dan "halkların Özgürlüğü" ve "federal yapı"ya kadar her yeni ifade YKP (Yugoslav Komünist Partisi)'nin güçlenmesi ve Tito'nun yerini sağlamlaştırması için kullanıldı. Tito, her şeyi ve hatta düşüncüyü bile mutlak otoritesine bağlı güç olarak sergiletti. Tito döneminin tek kazançlı unsuru Sırp milliyetçiliği ve hegemonyası oldu.⁶³

Tito'nun, İkinci Yugoslavya'nın kurulmasının ardından sistemli olarak nüfus içinde üçüncü büyük güç olan Müslümanları eritmeye veya göçe zorlamaya yönelik politikaları uyguladığı görülmektedir. Birinci merhalede, II. Dünya Savaşı'nu izleyen yıllar boyunca, toprak dışındaki üretim araçları kamulaştırılmıştır. 1945-1948 yılları arasında yapılan toprak reformu ile her ailenin sahip olabileceği toprak miktarı kademeli olarak 10 hektarla sınırlandırılmıştır. İkinci merhalede,

---

⁶³ Ahmet Nedim, "Balkan Müslümanların Siyasi Tarihi", *Yedi İklim Dergisi*, ikinci dönem S.1, İst., Nisan 1992, sh 79-80

Arnavutlar tarafından kurulan "Demokratik Şiptar (Arnavut) Cemiyeti" diğeri de Türkler tarafından kurulan "Yücel"teşkilatı mensuplarının yakalanıp cezalandırılmasıyla başlayan psikolojik baskı, 1951 yılında feracenin(müsüman kadınların vücut hatlarının ve yüzünün birlikte örtülmesini sağlayan elbise) yasaklanmasıyla müslümanların hicretine yol açtı. Türkiye'ye 1950 yılından itibaren yoğun bir göç hareketi başlamış oldu. Özellikle 1953 yılında yapılan Türkiye, Yugoslavya antlaşmasından sonra 1960 yılına kadar yoğun göç faaliyeti gerçekleşmiştir. 1953 yılında Türkler Yugoslavya nüfusunun yüzde 15'ini oluştururken 1961 yılında yapılan sayımlarda (nüfus sayımı 10 yılda bir yapılmaktaydı) ülkede yaşayan Türk sayısı yalnızca 182 964'tü.⁶⁴ On yıl sonra gerçekleşen sayımlarda Türklerin sayısınının 127 920, 1981 yılı sayımlarında ise, 101 291'e düştüğü gözlenmektedir.⁶⁵

Yugoslavya'da uygulamaya konulan bu gizli siyasetin farkına varan Yücel Teşkilatı, Osmanlı Devleti'nden ayrılmasından sonra Makedonya'da faaliyet gösteren ilk Türk örgütüdür.

A) YÜCEL TEŞKİLATI

29 Kasım 1945 yılında kurulan Sosyalist Yugoslavya

---

⁶⁴ Marko Lopusına, "Türklerin Büyük Göçü", *Tan Gazetesi*, Yıl 21, S.1074-1075, 29 Nisan 1990, sh 14

⁶⁵ M. Lopusına, a.g.mk, sh 14

Federal Halk Cumhuriyeti, ülkede yaşayan halklara "ya komünizm ya da komünizm" seçeneğinden başka bir yol bırakmamaktaydı.⁶⁶ Yücel Teşkilatı ise ülkede gücünü kaybetmiş bir hareketin son noktası olmuştur.⁶⁷

Yücel Teşkilatı Türk Konsolosluğunun tasvip etmesi ile 1945 yılında kuruldu.⁶⁸ Yücel Teşkilatının tüzüğünün hazırlanması teşkilat tarafından Şuayp Aziz ile Nazmi Ömer'e verildi. On sekiz maddelik tüzük, teşkilatın üyeleri arasındaki münasebetleri ve Belgrad Türk Büyükelçisi ile teşkilatın ilişkilerini tanzim ediyordu. Tüzüğün iki daktilo sayfası kadar tutan bir de önsözü bulunmaktaydı. Bu önsözü Şuayp Aziz kaleme almıştı. Önsözde, teşkilatın görüşü, felsefesi özetleniyordu. Önsözde, komünizmin İslam dinini yıkmak suretiyle Müslümanları imansız hale getirerek onları daha kolay afyonkeş yapacağı, bu suretle de, Rusya'nın ezeli emeli olan Türkiye'yi ve Türkleri tamamen yokedeceği "tema"sı ustaca ve hararetle işleniyordu. Önsözde, sonuç olarak, "Türklüğün bekası için komünizmle savaş, her Müslüman Türk'ün mukaddes bir vazifesidir" deniliyordu. Tüzük, birkaç hafta içinde hazırlandıktan sonra Merkez Yönetim Kurulu tarafından müzakere ve kabul edildikten ve teşkilat "YÜCEL" adını aldıktan sonra, imzalı Ant'larla birlikte, üç şehit; Şuayp Aziz, Nazmi

---

⁶⁶ A, Nedim, a.g.mk, sh 78

⁶⁷ Hamdi Hasan, 11 Aralık 1991 Üsküp, Metodiy Kiril Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Görevlisi

⁶⁸ Altan Deliorman, *Yugoslavya'da Müslüman Türk'e Büyük Darbe*, İkinci bsk, Boğaziçi yay., İst. 1975, sh. 188

Ömer ve Ali Abdurrahman tarafından, 1945 yılının bir ilkbahar ayında Türkiye'nin o zamanki Belgrad Büyükelçisi Doktor Kamil Koperler'e tevdi edildi.⁶⁹

Yücel Teşkilatı mensuplarından İlyas Yaşar'ın yakalanması ile başlayan operasyonlar sonucunda Yücel Teşkilatı mensupları tevkif edildiler.⁷⁰ 1948 yılının Ocak ayında yapılan mahkeme sonucunda çeşitli şahıslar hakkında verilen kararlar şöyledir:

Şuayp Aziz İnanç (El-Ezher mezunu)

Ali Abdurrahman (matbaacı)

Nazmi Ömer (hukuk fakültesi mezunu)

Adem Ali (saraç)

Bu dört şahıs idama mahkum edilmişlerdir

Abdulkerim Sezer (hakim)

Kemal Rasim Günsever (memur)

Refik Şerif (terzi)

Şefik Ersoy .(saraç)

Şerafettin Süleyman (Fransız koleji mezunu öğretmen)

Bu beş şahıs yirmi yıl hapse mahkum edilmiştir.

---

⁶⁹ Şerafettin Yücel, "24. Ölüm Yıldönümünde Yücel Şehitleri", *Türk Dünyası Dergisi*, S. 24, Yıl VI, Ocak-Şubat-Mart 1972, sh. 26-27

⁷⁰ Mehmet Ardıcı, *Makedonya'da Müslüman Direnişi Yücelciler 1947*, İnsan Yay., İst. 1991, sh. 150.

Fethi Süleyman Pasiç (Makedonya Eğitim Bakanlığı
müfettişi)

Bu şahıs beş yıl hapse mahkum edilmiştir.

Fazlı Fanda (tüccar)

Muzaffer Ahmet (Fransızca hocası)

Ali Pehlivan

Kemal Rifat (marangoz)

Mehmet Şerif Dalip (berber)

Bu şahıslar on iki yıla mahkum edilmişlerdir.

Said Bilal (tüccar)

Bu şahıs on bir yıl hapse mahkum edilmiştir.

Halil Said Yusuf

Halid Şükrü Halid

Yusuf Abidin Ali

Bekir Salih Ataullah

Necati Recep

Şükrü Taceddin

Recep Salih Kumbaracı

İdris Tevfik Bilal

Mehmet Sırrı Liman

Münir Süleyman
Yunus Eyüp Yunus
Burhan Haşim
İdris Said Yunus
Fahrettin İsmail
Refik Osman
İlyas Yaşar
Hüsamettin Vardar
Zekeriya Zülfü Eyüp
Mustafa Salih Hurşid
Refik Ali Fettah
Mustafa Asım
Şevki Kerim
Didar Ali Abdurrahman
Hakkı Tevfik Baki
Fahrettin Müslim
Hüseyin İsmail Nezih

Bu grup iki ila beş yıl arasında değişen hapis cezalarına mahkum edilmişlerdir.⁷¹

Yücel Teşkilatı mensuplarının en önemli özellikleri, Makedonya'da yaşayan Türklerin münevver, zengin ve nüfuzlu insanlarından oluşmuş olmalarıdır.⁷²

---

⁷¹ M., Ardıcı, a g e, sh141-142.

⁷² Mehmet Şenoğlu, "Yücel Teşkilatı Üzerine", *Yedi İklim Dergisi*, İkinci Dönem, S. 1, İst Nisan 1992, sh. 92.

Yücel Teşkilatı mensuplarının yakalanarak cezaya çarptırılmaları sonucu diğer milliyet mensupları gibi Türkler de baskı altına alınmış oldu. Baskı rejiminden ve katliam korkusundan kaçan Türkler, Türkiye'ye göç etmeye başladılar.⁷³ 1989 yılında Yugoslavya'da sistemin çözülüşü ile başlayan demokratikleşme hareketlerine kadarki dönemde Türkler herhangi bir şekilde siyasi teşkilat kuramamışlardır. Türklerin teşkilatlı faaliyetleri 1 Temmuz 1990 tarihinde Türk Demokratik Birliği'nin kurulmasıyla başlamıştır.

B) TÜRK DEMOKRATİK PARTİSİ

Makedonya'daki genel siyasi düşünceyi açıklarken 1989 yılında başlayan iktisadi çözülüşün, sosyalist sistemin yıkılışını hızlandırdığını belirtmiştik. 1989 yılında başlayan yeniden yapılanmada milli(-yetçi) amiller öne çıktı. 1989 yılının Kasım ayında yapılan Anayasa değişikliğinde, devletin önceden "Makedon, Arnavut, Türk ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti" diye belirtilen vasfının "Makedonlar ve diğer halk ve etnik grupların cumhuriyeti" biçiminde tashih edilmesiyle azınlıkların hakları kısıtlanmış oldu. 1989 Anayasası azınlıkların Makedonya devletinin idaresindeki etkisini ortadan kaldırmıştır.⁷⁴ Makedonya'da milli topraklarını geri almayı, yeniden

⁷³ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Yugoslavya'da Türk Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst., 1987, sh 60

⁷⁴ Güler Selim, 26 Aralık 1991, Üsküp Birlik Gazetesi Yazarı.

birleşmeyi hedefleyen Makedon milliyetçiliği ve Arnavut "baskı altında millet milliyetçiliği" hızla örgütlendiler. Türkler'in de kendi çıkarlarının saptanması, gelişimi, muhafaza edilmesi ve gerçekleştirilmesinde kendilerinin de örgütlü demokratik ve siyasi özne olmaları gerektiği belirtildi.⁷⁵ **Türk Demokratik Partisi (TDP)**, önce bir dernek olarak kuruldu. Parti, Yeni Yol Kültür Derneği binasında ilk toplantısını yaptı. Bu toplantıya, Kamuran Tahir, Mukbil Beyzat, Avni Engüllü, Hüseyin Yusuf, Vefki Hasan, Avni Abdullah, Sait Sait, Tülay Tahir, Turabi Receb, Salim Abdullah ve Ertunç Tahir katılmıştır. Bu toplantıya Üsküp dışından katılan olmamıştır. Makedonya'da yaşayan Türklerin siyasi örgüt kurma fikri Üsküp'te ortaya konulmuştur.⁷⁶ İkinci toplantıda kurulacak örgütün parti mi yoksa dernek mi olacağı konusu tartışıldı. Sosyalist Partinin Türk milleti üzerindeki kötü imajı yüzünden dernek olarak faaliyetlerinin sürdürülmesine karar verildi. İkinci toplantıya Üsküp dışından da katılmalar gerçekleşti. Bu toplantıda 50 kişi hazır bulunmuştur.⁷⁷

Türk Demokratik Birliği,1 Temmuz 1990 tarihinde kurulmuştur. Kurucu Meclisi 200 kişi oluşturmuştur. Birinci kurultayda Başkanlık Divanı, Yönetim Kurulu Konsey'de Meclis

⁷⁵ Türk Demokratik Partisi Program Önerisi, sh 2.

⁷⁶ Avni Engüllü, TDP Merkez Karar Yürütme Kurulu Üyesi ve Birlik Gazetesi Yazarı 30 Kasım 1991, Üsküp.

⁷⁷ Avni Abdullah, TDP Merkez Karar Yürütme Kurulu Üyesi ve Birlik Gazetesi Yazarı, Sesler Dergisi yazı işleri sorumlusu, 2 Aralık 1991, Üsküp.

adını almıştır. Bir yıl içinde 20'ye yakın yerde örgütlenen. Birliğin başına Mukbil Beyzat, sekreterlik görevine de Avni Engüllü seçilmiştir.⁷⁸ Birlik, 11 Kasım 1990 yılında yapılan milletvekili seçiminde 10 aday göstermiştir. Üsküp'ten Vefki Hasan, Yusuf Edip ve Adnan Kahit aday gösterilmiş fakat başarı elde edilememiştir. Birliğin bazı adayları başarı elde etmek umuduyla Sosyal Demokratlar Birliği ile Makedonya Reformcu Güçler Birliği'nden aday olmuşlardır. Mukbil Beyzat ve Kamuran Tahir Sosyal Demokratlar Birliği Partisi'nden, Güner İsmail ve Selahattin Bila Makedonya Reformcu Güçler Birliği'nden aday olmuşlardır.⁷⁹ Bu durum, dini değerleri kuvvetli olan Türkler arasında büyük huzursuzluğa yol açmıştır. Türk Demokratik Birliği'nin seçimlerde başarı elde edememesinin yanında ilk defa Meclis'te Türkleri temsilen bir milletvekili bulunmuyordu (bu durum hala geçerlidir). TDB'nin 1991 yılında yapılan kongresinde başkanlığa Avni Engüllü seçilmiştir.

Türk Demokratik Birliği 27 Haziran 1992 tarihli olağanüstü toplantısında, Türklerin milli ve diğer haklarının, siyasi ve örgüt açısından, bir siyasi parti çatısı altında daha iyi elde edilebileceği kararına varıldı. Böylece Türk Demokratik Birliği, Türk Demokratik Partisi'ne dönüşmüş oldu.

---

⁷⁸ Avni Engüllü, 30 Kasım 1991, Üsküp.

⁷⁹ Perihan Süleyman, "İlk Demokratik Seçimler", *Sesler Aylık Toplum-Sanat Dergisi*, S.252-253 Yıl 27 Ocak-Şubat 1991 sh.5-9

TDP'nin programında⁸⁰, milli hak ve özgürlüklerin mücadelesinin yapılacağı, Türk milli kimliğinin değerlendirilip muhafaza edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Makedonya'da yaşayan Türklerin eğitim, kültür, yayın ve tanıtma etkinliğinin kalitesi ve hacmi konusunda mücadele verileceği bildirilmektedir.⁸¹

Halen Türk Demokratik Partisi'nin başkanlığını Erdoğan Saraç yürütmektedir. Türk Demokratik Partisi, Makedonya'da yaşayan Türklerin tamamının desteğini almış durumda gözükmemektedir. Parti, Makedonya genelinde 16 ilin 80 bölgesinde teşkilatlanmış bulunmaktadır.

III) ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN EĞİTİM HAYATINDAKİ DURUMLARI

İkinci Yugoslavya (Tito Yugoslavyası) döneminde uygulamaya konulan icbar yönetimi kendisini eğitim alanında da göstermiştir. Devlet, eğitimi tamamen kendi kontrolünde yürütürken azınlıklara eşitlik çerçevesinde bazı haklar vermiştir. Fakat, tarih içinde bu hakların tam olarak gerçekleştiğini söylemek oldukça güçtür. Bu durum günümüz için de geçerli olmaktadır. Tito, önceleri Arnavutluk ile olan siyasi yakınlık dolayısıyla Makedonya'nın batı bölgesinde (Kalkandelen,

⁸⁰ Türk Demokratik Partisi programı tezin sonunda verilecektir.

⁸¹ Türk Demokratik Partisi Program Önerisi sh 2-7.

Gostivar gibi Türklerin yoğunlukla yaşadığı yerlerde) Türk varlığını kabul etmemiştir. Tito'nun Stalin'den ayrılıp "Özyönetimsel Sosyalizm" diye adlandırdığı sistemi seçmesi, Arnavutluk rejiminin ise Stalin'e bağlı bir siyaset uygulamaya geçmesi ile Yugoslav yönetimi, 1951 yılında Batı Makedonya'da Türk varlığını kabul etmiş ve bu bölgede Türkçe eğitim veren okulların açılmasına izin vermiştir. Türkler, Batı Makedonya'da 1942-1945 yılları arasında ana dillerinden tamamen kopmuş durumdadırlar.⁸² Üsküp'te yaşayan Türklerin Yugoslavya'daki eğitim durumları tarihten günümüze olması gereken düzeyde gerçekleşmemiştir. Bu durum, Yugoslavya'da yaşayan azınlıkların özellikle müslümanların haklarının kendilerine verilmemesinden kaynaklanmaktadır. Batı Makedonya'da okulların 1951 yılından sonra açılması, 1942-1951 yılları arası Türk çocuklarının eğitimlerini kendi anadilleri yerine Arnavutça veya Makedonca görmeleri Makedonya'da bir neslin kaybolmasına neden olmuştur.⁸³ Makedonya'daki eğitim, demokratikleşme ile başlayan parlamenter sistemde kurulan partiler, mensubu oldukları milliyetin tüm haklarının savunuculuğunu üstlenmiş durumda. Bunun en belirgin misali ise, 1992-1993 eğitim yılında, Makedonya'nın Jupa bölgesinde anadilleri Türkçe ile eğitim görme isteklerinin gerçekleşmemesinden dolayı 3000 öğrencinin bir yıl boyunca

---

⁸² Hamdi Hasan, 11 Kasım 1991, Üsküp, Üsküp Metodiy Kiril Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi

⁸² Avni Abdullah, 2 Aralık 1991, Üsküp, Türk Demokratik Partisi MKYK Üyesi, Birlik Gazetesi Yazarı ve Sesler Dergisi yazı işleri sorumlusu

okullarını boykot etmiş olmalarıdır. Bu durum, Türklerin Makedonya'daki eğitim sisteminde karşılaştıkları zorlukları göstermektedir.

Netice olarak, çalışmamızda Üsküp'teki Türklerin yakın dönemdeki eğitim durumlarını açıklamaya çalışırken .gerek İkinci Yugoslavya dönemindeki siyasi yapı gerekse günümüz Makedonya'sının siyasi yapısını dikkate almak durumundayız. Çünkü eğitim sistemi, yaşanan fikri ve siyasi yapının bir tezahürü olarak ortaya çıkmaktadır.

Üsküp'te yaşayan Türklerin eğitim alanındaki durumlarını incelerken, ilk öğretim, üniversite eğitimi ve medrese eğitimi olmak üzere iki ana noktada ele almak konunun vuzuha kavuşmasını sağlayacaktır.

A) İLK ÖĞRETİMDE TÜRKLER

Yugoslavya'daki ilk öğretim 8 yıllık mecburi bir eğitimidir. Yugoslavya Anayasası'nın 3. maddesinin 13. fıkrasında, "Federatif Yugoslav Halk Cumhuriyeti'nde ekalliyette (bu kavram daha sonra yerini "halklar" terimine bırakmıştır.) yaşayan milletler bütün haklara sahip olmakla beraber, kültür inkişaflarının muhafaza edilmesi ve ana lisanlarının serbest kullanılmasında hür ve serbesttirler."⁸⁴ Bu yasa uyarınca Türk

çocuklarının ana dilleri ile eğitim görmeleri devlet tarafından teminat altına alınmış oluyordu. Bu yasanın pratiğe geçirilmesi Üsküp'te 26 Aralık 1944 yılında "Tefeyyüz ilkokulu" nun açılmasıyla başlamıştır.

Türkçe eğitim veren Tefeyyüz Okulu diğer Makedon okulları ile müsavi kabul edilmiştir.⁸⁵ Ayrıca Sultan Murad Camii bünyesinde bir kız okulu açıldı. Okula kayıt yaptıran kız sayısı 120 idi.⁸⁶ Sultan Murad Camii'nde açılan okuldaki dersler isteyen talebeye Türkçe isteyene de Arnavutça olarak verilmiştir. Türklerin okuma-yazma oranının artırılması için Üsküp dışındaki yörelerde de alfabe kursları açılmıştır. Devlet, müslüman kadınların alfabe kurslarına zorla katılımını sağlamakta idi. 1947 yılında alfabe kurslarına katılan kadınların feracelerini çıkartmaları gerektiği belirtildi. Bu durum müslüman Türk, Arnavut, Boşnak Torbeş milliyetlerin kızlarını okullara göndermemelerine sebep oldu. Ayrıca 1948 yılında "Yücel Teştilatı" mensuplarının çeşitli cezalara mahkum olması sonucu eğitim-öğretim vazifesini yerine getirecek kadrolar bir anda yok oldu. Ardından başlayan yoğun göç hareketi Türkleri eğitim açısından oldukça zor duruma düşürdü.

Bu durumu istatistiki bilgilerle açıklayacak olursak;

---

⁸⁴ Arif Ago, "Öğretim -Eğitim Alanında Önemli Aşamalar Kaydedilmiştir.", *Birlik Gazetesi*, 23 Nisan 1987, S 3430, Yıl 43, sh 6

⁸⁵ *Birlik Gazetesi*, 30 Aralık 1944, S.2, yıl 1 sh 1, haber niteliğinde yazı

⁸⁶ *Birlik Gazetesi*, 30 Aralık 1944, S 2, yıl 1 sh 2, haber niteliğinde yazı

1955-1956 öğrenim yılında okulların sayısı 119, sınıfların sayısı 398, öğrenci sayısı 11 406, öğretmen sayısı 346 iken, 1965-1966 öğretim yılında 46 okulda, 183 sınıfta, 5 824 öğrenci, 182 öğretmen bulunmaktaydı. 1975-1976 öğretim yılında ise, Türklerin öğrenim gördüğü okullarda artış gözükmemektedir. Bu dönemde sekiz yıllık okulların kurulmasına önem verilmiştir.⁸⁷

Bugün Üsküp'te "Tefeyyüz Okulu" tamamen Türkçe ile eğitim yapan tek okuldur. Ayrıca "Yane Sandanski" isimli sadece birer sınıfa sahip sekiz yıllık bir okul bulunmaktadır. Türklerin yoğun olarak yaşadığı Çayır semtinde de "Petar Zdnavkovski-Penko" isimli birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar Türkçe eğitim veren bir okul mevcuttur.

Üsküp'te yaşayan Türklerin çocuklarını gönderdikleri okul Tefeyyüz Okuludur. Sekiz yıllık eğitim veren Tefeyyüz okulunda 1992-1993 eğitim yılında öğrenim gören öğrenci sayısı, sınıf sayısı aşağıda sunulmuştur.

I. sınıf	99 öğrenci,	65'i kız	3 sınıf
II. sınıf	109 öğrenci	51'i kız	4 sınıf
III sınıf	112 öğrenci	68'i kız	3 sınıf
IV sınıf	126 öğrenci	74'ü kız	4 sınıf
V sınıf	132 öğrenci	73'ü kız	4 sınıf
VI sınıf	122 öğrenci	50'si kız	4 sınıf
VII sınıf	122 öğrenci	66'sı kız	4 sınıf

⁸⁷ Arif Ago, a g mk, sh 6.

VIII sınıf 89 öğrenci 39'u kız 3 sınıf⁸⁸

Makedonya'daki eğitim müfredatında din dersi halen mevcut değildir.

Tefeyyüz Okulunda eğitim veren öğretmenlerden resim ve beden eğitimi dersi öğretmenleri Makedon, matematik dersi öğretmeni de Torbeş olduğundan bu dersler Makedonca işlenmektedir. Geri kalan öğretmen kadrosu ise Türk'tür. 1992-1993 eğitim döneminde Tefeyyüz Okulunda ders veren öğretmen sayısı ise, 45'dir. Ders veren öğretmenlerden 2 öğretmen dışındakiler Pedagoji mezunudur. Türkçe eğitim veren diğer okullara da bu kadrodan öğretmen sağlanmaktadır.

Tefeyyüz okulunda ayrıca 38 öğrencili bir anaokulu sınıfı mevcuttur.⁸⁹

Üsküp'te Tefeyyüz, Yane Sandanski ve Petar Zdnavkovski-Penko okullarında Türklere yönelik eğitim ihtiyacını karşılamaktan oldukça uzak gözükmektedir.

Türklerin eğitim konusundaki esas meselesi, sekiz yıllık eğitimini bitiren öğrencilerin orta öğrenim durumudur. 1992-1993 eğitim yılına kadarki dönemde Türkler ilk öğretimi tamamladıktan sonra Makedonca eğitim veren orta öğretime (lise) veya Üsküp'ten 35 km uzaklıkta olan Kalkandelen (Tetovo)

⁸⁸ Recep Bugariç, 5 Aralık 1992, Üsküp, Tefeyyüz Okulu müdürü.

⁸⁹ Recep Bugariç, 5 Aralık 1992 Üsküp, Tefeyyüz Okulu müdürü.

şehrindeki "Orta Yönelimli Tıp Okulu"na gitmek zorunda kalmaktaydı. Bu durum birçok Türk çocuğunun eğitimine son vermesine neden oluyordu. 1992-1993 eğitim yılında Yosip Broz Tito Orta okulunda Türkçe eğitim veren bir sınıf açıldı. Fakat bu sınıf için de imtihan konularak, başarı notu olarak 5 istendi. Bu da var olan eğitim sistemi içinde oldukça güçtür. Lise giriş imtihanında 200 Makedon öğrencisi başarılı olurken Türklerden sadece iki öğrenci başarılı olmuş ve Türk öğrencileri Makedonca eğitim görmek durumunda bırakılmıştır.⁹⁰

Makedonya'daki eğitim sisteminde öğrenim gören Türk çocuklarının diğer bir önemli meselesi de ana dilleri ile eğitim gördükleri okullarda milli tarihlerinin, Türk edebiyatının ve kültürünün okutulmamasıdır.⁹¹

B) ÜNİVERSİTE EĞİTİMİNDE TÜRKLER

Makedonya'da günümüzde eğitim faaliyetini sürdüren Türk Dili ve Edebiyatı bölümü, Filoloji Fakültesi bünyesinde 1976-1977 yılında açılmıştır. ⁹²

---

⁹⁰ Avni Abdullah, "Akılsız Olduğumu Yeni Yeni Farkediyorum", *Birlik Gazetesi*, 10 Temmuz 1993, S.4407, Yıl 49, sh 8.

⁹¹ Mukbil Beyzat, "Öğrenim Haklarının Gerçekleşmesinde Engeller Var", *Birlik Gazetesi*, 24 Nisan 1993, S.4374, Yıl 49, sh 3.

⁹² Fadıl Hoca, 14 Aralık 1992, Üsküp, Metodiy Kiril Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim görevlisi.

Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün açılma sebebi, Makedonya'da Türk dili ile eğitim yapan ilkokul ve liseye öğretmen yetiştirmek; ayrıca Birlik Gazetesi, Türkçe TV ve Türkçe Radyo bölümlerine kadro sağlamaktır.

Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde eğitim 4 yıl (8 sömestre) sürelidir. Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde okutulan dersler şunlardır:

Türk Dili, 8 sömestrede okutulmaktadır.

Türk Edebiyatı, 8 sömestrede okutulmaktadır.

Osmanlıca, 4 sömestrede (ilk iki yıl) okutulmaktadır.

Türk Diyalektolojisi(lehçe bilimi) 2 sömestrede (üçüncü yıl) okutulmaktadır.

Türk Dili Tarihi, 2 sömestrede (dördüncü yıl) okutulmaktadır.

Türk Dili Metodiği, 2 sömestrede (dördüncü yıl) okutulmaktadır.

Türk Halk Edebiyatı, 2 sömestrede (ikinci yıl) okutulmaktadır.

Çocuk Edebiyatı, 2 sömestrede (dördüncü yıl) okutulmaktadır.⁹³

Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim görevlisi olarak iki profesör, iki asistan ve bir de Türkiye'den gelen

---

⁹³ Fadıl Hoca 14 Aralık 1992, Üsküp, Metodiy Kiril Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim görevlisi.

okutman bulunmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri kitap ihtiyaçlarını Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı'ndan karşılamaktadırlar.

Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 1991-1992 eğitim yılına kadar mezun olan öğrenci sayısı 50'dir. Bu bölüme her yıl ortalama 8-12 öğrenci kayıt yaptırmaktadır.⁹⁴ 1992-1993 eğitim gören toplam öğrenci sayısı 37'dir. Aynı öğretim döneminde bölümde Türkçe bilmeyenler için de bir sınıf açılmıştır. Bu sınıfa kayıt yaptıranların sayısı da 13'tür.

Üsküp'te bulunan Üniversite'nin diğer bölümlerindeki Türk öğrencilerin sayısı oldukça azdır. Bunun önemli bir sebebi, yapılan imtihanlarda Türklerin başarısız durumda olmasıdır. Bu başarısızlık durumu Makedonlar tarafından yapılan imtihanlarda Türk çocuklarına güçlük çıkartılmasından kaynaklanmaktadır. Makedonların bu yaklaşımları sonucu Türkler iki yıldan beri üniversite eğitimi için çocuklarını Türkiye'ye göndermeye başlamışlardır. Türk Demokratik Partisi yönetiminde yürütülen bu çalışma ile 1991 yılında 27 Türk genci yüksek öğrenim Türkiye'nin değişik fakültelerinde eğitimlerine devam etmektedirler.

---

⁹⁴ Hamdi Hasan,14 Kasım 1991, Üsküp, Üsküp Metodiy Kiril Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğretim üyesi.

C) MEDRESE EĞİTİMİNDE TÜRKLER

Üsküp'te ilkokuldan sonra 4 yıllık eğitim süresi olan İsa Bey Medresesi (Türkiye'deki mevcut İmam-Hatip Liselerine denk sayılabilecek bir okul), bulunmaktadır. Medrese'de 266 erkek, 200 kız öğrenci öğrenim görmektedir.

Medrese'de dil eğitimi Türkçe, Arnavutça, Makedonca, Arapça ve bir yabancı dil (İngilizce, Fransızca veya Almanca) verilmektedir. Medrese'nin ders müfredatında fıkıh, akaid, siyer, islam felsefesi, psikoloji, sosyoloji dersleri yanında fizik, matematik, biyoloji dersleri de yer almaktadır. İsa Bey Medresesinde 1991-1992 ders yılında eğitim gören Türk öğrencilerinin sayısı ise 33'tür.

IV) ÜSKÜP'TE YAŞAYAN TÜRKLERİN BASIN-YAYIN HAYATINDAKİ DURUMLARI

A) BASIN HAYATINDA TÜRKLER

Makedonya'da yaşayan Türklerin Basın-Yayın hayatındaki faaliyetleri İkinci Yugoslavya kurulmadan öncesine dayanmaktadır. Birinci Yugoslavya (SHS) kurulduktan sonra başlayan iktidar kavgalarından faydalanan Türkler, "Hak", "Cemiyet", "Sosyalist Fecri" gibi Türkçe gazeteler çıkarmışlardır.

Hak Gazetesi beş senelik bir faaliyeti sonrasında devletin yoğun baskısı sonucu kapanmak zorunda kalmıştır.⁹⁵ Osmanlı Devleti'nin Rumeli'yi terketmesinden İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede Makedonya'da Hak, Cemiyet ve Sosyalist Fecri gibi 10 Türkçe gazete yayınlanmış ve tümü devlet baskısı ile kapatılmıştır.⁹⁶

Günümüzde faaliyetini sürdürmeye çalışan "Birlik" Gazetesi ise Makedonya'da yaşayan Türklerin tek gazetesi durumundadır. Makedonya İslam Birliği Meşihatı'nın Arnavutça, Makedonca ve Türkçe olarak yayınlanan "Hilal" Gazetesi de ülkede yaşayan milliyetlerin manevi değerlerine yönelik yayınlarını sürdürmektedir.

1) BİRLİK GAZETESİ

Makedonya'da Yücel Teşkilatını kuranlar, ilk olarak bir gazete yayınlamayı düşündüler. Bu gaye ile 23 Aralık 1944 yılında Yücel Teşkilatı mensubu Nazmi Ömer'in teklif ettiği isimle **Birlik Gazetesi** yayınlandı. Matbaacı Ali Abdurrahman (idam edilmişti), gazetenin yazılmasından ve hazırlanmasından sorumluydu.⁹⁷

⁹⁵ Yaşar Nabi Nayır, *Balkanlar ve Türklük*, Ankara 1936, Ulus Basımevi, sh 200.

⁹⁶ Avni Abdullah, 7 Aralık 1992, Üsküp, Türk Demokratik Partisi MKYK üyesi, Birlik Gazetesi yazarı ve Sesler Dergisi yazı işleri sorumlusu.

⁹⁷ Altan Deliorman, a g e, sh 189.

Birlik Gazetesi ilk yayınlandığında 4 sayfadan müteşekkildi. Adının yanında amblem olarak üç minare bulunmaktaydı. Bir kaç yayınından sonra Yugoslavya Komünistler Birliği'nden gelen emirle Şükrü Ramo, Birlik Gazetesine el koyduğunu, kendisinin de yönetici olarak atandığını bildiren kararnameyi göstererek, kurucu kadroyu görevden uzaklaştırmıştır.⁹⁸

Birlik Gazetesi, ilk yayın hayatına girdiğinde ayda bir yayınlanmaktaydı. Ardından on beş günde bir ve haftada bir yayınlanmaya başlamıştır. 1971 yılından itibaren haftada üç kez yayınlanmaya başlanmıştır.⁹⁹

Birlik Gazetesi, Makedonya Sosyalist Federe Cumhuriyeti'nin bir yayın organı olarak yayınlanmaya başlamıştır. Gazetenin tüm maddi imkanlarını devlet karşılamaktadır ve devletin izni dışında herhangi bir haber yayınlanamaz duruma gelmiştir. Gazetenin herhangi bir bölümünde sorumlu şef olmak Sosyalist Partideki derece ile ilgiliydi. Birlik Gazetesi başyazarı ve yazarları gazete yönetiminde söz sahibi değillerdir. Gazetenin başyazarını Makedonya Hükümeti atamaktadır.

---

⁹⁸ Avni Abdullah, 7 Aralık 1992, Üsküp, Türk Demokratik Partisi MKYK Üyesi, Birlik Gazetesi yazarı ve Sesler Dergisi yazı işleri sorumlusu.

⁹⁹ Avni Abdullah 7 Aralık 1992, Üsküp, Türk Demokratik Partisi MKYK Üyesi, Birlik Gazetesi yazarı ve Sesler Dergisi yazı işleri sorumlusu.

Üsküp'te yayınlanan ve Makedonya'nın diğer şehirlerine de dağıtılan Birlik Gazetesi'nin tirajı 3.000'dir.

2) SESLER DERGİSİ

Sesler Dergisi, Makedonya'da Üsküp'te ayda bir yayımlanan toplum ve sanat dergisidir. Sesler dergisi 1965 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Dergi, daha çok ilmi araştırmalar, edebiyat şiir ve ictimai olayları konu alan araştırmacıların yazılarını yayınlamaktadır.¹⁰⁰

Sesler Dergisinin maddi imkanları Birlik Gazetesine benzer şekilde gerçekleşmektedir. Derginin yayın müdürlüğünü Avni Abdullah yürütmektedir.

3) TOMURCUK DERGİSİ

Tomurcuk Dergisi Makedonya'da, Üsküp'te yayımlanan çocuk dergisidir. Dergi, ilk sayısını 1957 yılında neşretmiştir. Derginin ilk genel yayın müdürü Necati Zekeriya'dır. 1969 yılında Necati Zekeriya'nın Birlik Gazetesi'nin genel yayın müdürlüğü görevine atanması ile bu göreve Nusret Dişo Ülkü tayin oldu. 1977 yılında derginin yayın müdürlüğü görevine

---

¹⁰⁰ Avni Abdullah, 7 Aralık 1992, Üsküp, Türk Demokratik Partisi MKYK Üyesi, Birlik Gazetesi yazarı ve Sesler Dergisi yazı işleri sorumlusu.

Ayşe Mehmet atandı. Tomurcuk Dergisinin genel yayın müdürlüğü görevini 1983 yılından beri Fahri Ali yürütmektedir.¹⁰¹

Tomurcuk dergisi Makedonya Cumhuriyeti'nde ilkokulun I-IV sınıfı öğrencilerinin ihtiyaçlarını karşılamak için hazırlanmaktadır. Dergi edebiyat ağırlıklıdır. İkinci Yugoslavya döneminde tüm milliyetlerin ve halkların edebiyatını tanıtan yayınlarda bulunmuştur. Demokratikleşme ile birlikte Türk edebiyatı ağırlıklı olmaya başlamıştır. Tomurcuk dergisinde ayrıca teknik, bilim, trafik eğitimi, tabiat ve toplum konuları da işlenmektedir. Dergide ayrıca çocuklar için eğlenceli sayfalar da bulunmaktadır.

Tomurcuk dergisi ayda bir yayımlanmaktadır. Dergi on sayfası renkli olmak üzere toplam 34 sayfadır.¹⁰²

4) SEVİNÇ DERGİSİ

Sevinç Dergisinin ilk sayısı 1950 yılının Eylül ayında neşredilmiştir.

---

¹⁰¹ Fahri Ali, 7 Aralık 1992, Üsküp, Birlik Gazetesi yazarı ve Tomurcuk Dergisi genel yayın sorumlusu.

¹⁰² Fahri Ali, 7 Aralık 1992, Üsküp, Birlik Gazetesi yazarı ve Tomurcuk Dergisi genel yayın sorumlusu.

Derginin genel yayın sorumluluğunu 1969 yılına kadar Necati Zekeriya yürütmüştür. 1977 yılına kadar Nusret Dişo Ülkü, 1983 yılına kadar Ayşe Mehmet, 1990 yılına kadar Fahri Ali yürütmüştür. 1990 yılından itibaren Sevinç dergisinin genel yayın sorumluluğu tekrar Nusret Dişo Ülkü tarafından yürütülmektedir.¹⁰³

Sevinç dergisi, Makedonya Cumhuriyeti'nde özellikle ilkokulun III-VIII sınıf öğrencilerinin kültürel ihtiyaçlarını gidermeyi hedeflemektedir. Dergide, edebiyat (şiir, hikaye) tercümeleleri, bilim, teknik, tabiat, trafik eğitimi konuları işlenmekte ve ilköğretim talebelerinin yazıları neşredilmektedir.¹⁰⁴

Sevinç Dergisi, ayda bir yayımlanmaktadır. Dergi, 10 sayfası renkli olmak üzere toplam 34 sayfadan ibarettir.

B) YAYIN HAYATINDA TÜRKLER

1) TÜRKÇE RADYO YAYINLARI

Makedonya Cumhuriyeti'de 1944 yılına kadar radyo

---

¹⁰³ Nusret Dişo Ülkü, 8 Aralık 1992, Üsküp, Birlik Gazetesi yazarı ve Sevinç Dergisi genel yayın sorumlusu.

¹⁰⁴ Nusret Dişo Ülkü, 8 Aralık 1992, Üsküp, Birlik Gazetesi yazarı ve Sevinç Dergisi genel yayın sorumlusu.

yayıncılığı olmadığı söylenebilir. Krallık Yugoslavya'sında, Makedonya topraklarına Belgrad'dan yayın yapılmaktaydı. Makedonya'da Radyo ile ilgili ilk çalışma, **Üsküp Radyosu** adı ile 26 Aralık 1944 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Makedonca yayının yanı sıra 5 dakikalık Türkçe haberler de verilmekteydi. İlk olarak Köprülü şehrinden yapılan radyo yayını 1945 yılından itibaren faaliyetlerine Üsküp 'ten devam etmektedir.

1944 yılının Aralık ayından itibaren 5 dakikalık haberlerle başlayan Türkçe radyo yayınları, 1945'ten sonra 10-15 dakikalık günlük haberler ve bunun yanında haftada 15 dakikalık müzik programlarıyla genişletilmiştir. 1950 yılından itibaren bu yayınlara haftalık çocuk programı eklenmiş, müzik yayınlarının sayısı da ikiye çıkartılmıştır. 1967 yılına kadar Türkçe yayınlarda süre bakımından bir değişiklik olmamıştır.¹⁰⁵

Üsküp Radyosu 1968 yılında ikinci kanalın deneme yayınlarına başladı. 1969 yılında normal yayınlara geçildiğinde Türkçe yayınlara ikinci kanalda yer vermeye başlandı. 15 dakika ile başlayan bu yayınlar, 1970 yılında 30 dakikaya uzatıldı. Türkçe yayınların süresi artırılırken, Türkçe yayınların tümü 1. kanaldan 2. kanala aktarılarak sistemli bir siyaset uygulamaya konulmuş oldu. Makedonya Radyosunun birinci kanalı Makedonca yayınlara ayrılmıştı. Arnavutça ve Türkçe

---

¹⁰⁵ Avni Engüllü, 11 Aralık 1992, TDP MKYK üyesi ve Birlik Gazetesi yazarı, Makedonya Radyosu Türkçe yayın sorumlusu.

programlar ise, geniş kesime ulaşmayan ikinci kanalda yayınlanmaya başlamış oldu.

1989 yılında ikinci kanaldaki Makedonca programları artırmak düşüncesi ile Türkçe programları ileten vericilerin Makedonca programların hizmetine alınması ile Türkçe yayınların Türklere ulaşması önemli ölçüde engellenmiştir. Günümüzde Üsküp'ten yayın yapan Makedonya radyosunun Türkçe programları Makedonya'da yaşayan Türklerin büyük çoğunluğuna hala ulaşmamaktadır.¹⁰⁶

1993 yılına gelindiğinde Üsküp'ten günde 4 saat 30 dakika yayın yapılmasına rağmen bugün henüz mahalli bir radyo olmaktan öteye gidememiştir.

Radyo'nun Türkçe yayınları bölümüne Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinden mezun olanlar alınarak eleman açığı kapatılmaya çalışılmaktadır. Radyo bölümünde kadro önemli ölçüde mesele olmaktadır. Bunun sebeplerinden bazıları üniversite öğrenimine Türkiye'ye gelenlerin Türkiye'ye yerleşmeleri ve eğitim bahsinde belirttiğimiz siyasi mekanizmanın ortaya çıkardığı engellerdir.

---

¹⁰⁶ Avni Engüllü, 11 Aralık 1992, TDP Merkez Karar Yürütme Kurulu üyesi ve Birlik Gazetesi yazarı, Makedonya Radyosu Türkçe yayın sorumlusu.

2) TÜRKÇE TELEVİZYON YAYINLARI

Makedonya'daki Üsküp Televizyonu, Türkçe yayınları, 1969 yılının Nisan ayında, iki haftada bir 15 dakikalık yayınla, Türkiye dışında Anadolu Türkçesi ile yayına başlayan ilk televizyondur. 1970 yılında 15 dakikalık süre 20 dakikaya, zaman içinde de haftada on beş dakikaya çıkarılmıştır. 1978 yılında ise, günlük haber yayınları başlamıştır.¹⁰⁷

1990-1992 yılları arasında aylık kültür, belgesel, müzik ve çocuk programları ile televizyonun Türkçe yayınları zenginleştirilmiştir. 1992 yılında Radyo yayınlarında uygulanan siyaset televizyonunda da tatbik edilerek, Türkçe yayınlar 1. kanaldan 2. kanala kaydırılmıştır. Ancak Türkçe yayınların 2. kanala aktarılmasıyla beraber süre açısından artma olmuştur. Çarşamba günü 30 dakika, Cumartesi günü 90 dakika, diğer günlerde ise 60 dakikalık yayın süresi sağlanmıştır.

Netice olarak, Türkçe yayın yapan Radyo-Televizyon müesseselerinin tarafsız olduğunu söylemek oldukça güçtür. Seksenli yıllardan beri artan Makedon milliyetçiliğinin etkisi ile Türkçe yayınlardaki "Üsküp radyosu", "Üsküp televizyonu" ifadeleri, "Skopje Radyosu" ve "Skopje Televizyonu" olarak zorla değiştirilmiştir.

---

¹⁰⁷ Gayyur Şeh, 4 Aralık 1992, Makedonya Televizyonu Türkçe yayınlar sorumlusu.

Üsküp Televizyonu'nun en önemli meseleleri, kadro, teknik eleman sıkıntısı ve maddi kaynak azlığıdır.

Makedonya'da Türkçe ve Arnavutça radyo ve televizyon yayınlarınının 1. kanaldan , 2. kanala alınması da milli kanallar oluşturma faaliyetlerinin bir uzantısıdır. 2. kanalın Makedonya geneline ulaşma oranı daha önce değindiğimiz gibi 1. kanala göre oldukça düşüktür.

NETİCE

Üsküp'te Yaşayan Türklerin sosyal hayattaki durumları ile ilgili araştırmamız sonunda vardığımız sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

Dünya'da 1980'li yılların sonlarında başlayan siyasi değişim sonucunda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan Yalta Antlaşması ile Balkanlar'da, Batı ile Doğu Blokunun çıkarlarını sağlaması için kurdurulan Yugoslavya, siyasi ve iktisadi açıdan çözülmeye başladı. Yugoslavya, İkinci Dünya Savaşından itibaren Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Makedonya'dan müteşekkil bir devlet olarak kurulmuştu. Yugoslavya'da sistem Tito'nun ölümünden (1980) sonra yerini iç karışıklıklara bıraktı. Sırbistan'ın diğer federasyonlara uyguladığı baskı siyaseti zaman içinde federasyonların bağımsızlık isteklerini doğurdu. Önce 26 Haziran 1991 tarihinde Hırvatistan ve Slovenya bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlığa karşı çıkan Sırbistan, Avrupa devletlerinin

özellikle Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'yı desteklemesi ile bu iki devletin bağımsızlık kararına karşı koyamadı. Ardından Müslümanların ülke nüfusunun yüzde 50'sini oluşturduğu Bosna-Hersek, Avrupa devletlerinin desteğinden yoksun olduğundan bağımsızlığını henüz elde edememiş durumdadır.

Makedonya ise, ekonomik ve askeri açıdan güçsüz olduğundan esnek bir federatif bir yapıda eski Yugoslavya'nın devamını istemekteydi. Makedonya'da Makedon milliyetçiliğinin güçlenmesi, bağımsızlık isteklerinin artmasına yol açtı. Yapılan referandum sonucunda Makedonya 1991 yılında bağımsızlığını ilan etti. Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bu ülkeyi ilk tanıyanlar Türkiye ve Almanya olmuştur. Türkiye'nin Makedonya'yı tanıma kararı, bağımsızlığını ilan etmiş bir Makedonya'nın Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan için milletlerarası siyasette engel teşkil edeceğinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca resmi rakamlara göre Makedonya'da yaşayan nüfusun yüzde 5'ini oluşturan Türklerin varlığı bağımsızlığı tanıma konusunda etkili olmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde görüldüğü gibi, Makedonya, nüfus, dil ve din açısından geniş bir mozayiğe sahip bir ülke konumundadır. Makedonya, gerek coğrafi gerekse siyasi açıdan bir çok ülkenin menfaatlerinin kesiştiği bir ülkedir. Bu durum, Balkanlar'da bulunan diğer

Ülkelerin bölgede söz sahibi olabilmeleri için birbirlerinin güçlerini yoklama alanunu oluşturmaktadır.

Makedonya'daki mevcudiyetleri M.S. 400'l yıllara dayanan Türkler, günümüzde nüfus itibariyle üçüncü sırada yer alan bir azınlık durumundadırlar. Özellikle Tito Yugoslavyası denilen II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Yugoslavya'da uygulana gelen müslümanları "eritme" ve "tehcir" politikasından en fazla etkilenen milliyet Türkler olmuşlardır. 1950'li yıllarda Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik durumdan dolayı zamanın siyaset adamları Yugoslavya'dan gelen glere oldukça sıcak bakmutur. Bunun sebeplerinden birinin Rumeli'den gelecek insanların Türkiye'nin ekonomi ve eğitim hayatına büyük katkı sağlayacağının görülmesiydi. Özellikle 1948 yılında mahkum edilen "Yücel Teşkilatı" mensuplarının, nüfuzlu ve eğitimli Türklerin ge zorlanması bu grmz doğrulamaktadır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde belirttiğimiz gibi, Makedonya'da yaşayan Türklerin en büyük meselelerinin siyasi alanda Meclis'te temsil edilememeleri olmaktadır. Türklerin tek partisi olan Türk Demokratik Partisinin mecliste milletvekili bulunmamaktadır. Türklerin dağınık bölgelerde meskun olmaları, seçim sisteminin Makedonların çıkarlarına uygun olarak düzenlenmesi, baarisizliğin sebeplerini oluşturmaktadır.

Genelde Makedonya özelde Üsküp'te yaşayan Türklerin ikinci önemli meselesi eğitimidir. Yeterli sayıda Türkçe eğitim veren okula sahip olamamaları sonucu Makedonca eğitim veren okullarda eğitime zorlanmaktadırlar. Üsküp'te yaşayan Türk çocukları ilköğretimden sonra ortaöğretim için ya Makedonca eğitim veren bir okula ya da Üsküp'e 35 km mesafede olan Kalkandelen (Tetovo) iline gönderilmek zorunda bırakılmaktadır. Bunun yanında 1992 yılında, Yosip Broz Tito orta öğretim okulunda açılan Türkçe eğitim veren bir sınıfa başvuran Türklerden sadece ikisi kabul edilmiştir.

Türklerin eğitim alanında meydana gelen eksiklikleri eğitilmiş kadroların azalmasına ve gazete, televizyon, radyo müesseselerini de kadro açığı doğmasına yol açmıştır. Türkiye dışında Türkçe olarak ilk yayın yapan organ olan Üsküp Radyosu ve Televizyonunun gerek program gerekse kadro durumu günümüz ve gelecekte önem bir meseleyi teşkil etmektedir.

Ayrıca Basın-Yayın araçlarındaki devlet tekeli, bu müesseselerde çalışan kişilerin devlet memuru olması, Makedonya'da basın-yayın organlarının yayınlarının ne ölçüde özgür ve tarafsız olabileceğini ortaya koymaktadır.

Son olarak şunu belirtelim ki, **Üsküp'te Yaşayan Türklerin Sosyal Hayattaki Durumları** konulu tezimizin bir başlangıç olmasını diliyoruz. İncelediğimiz konuların her biri esasen ayrı birer araştırmaya zemin teşkil edebilecek niteliktedir.

Bu sebeple ÷lkemizde Makedonya'da yaşayan genelde M÷sl÷manlar ÷zelde T÷rkler hakkında yapılacak araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadırdır. Bu çalışmalar, g÷n÷m÷zde Rumeli'de yaşayan ve ÷nemli meseleleri bulunan insanlarımızın bulunduğunu ortaya koyacak ve onların yaşadıkları toplumların içinde erimeyip ayakta kalmalarını sağlayarak karşı karşıya oldukları meselelerin çöz÷m÷ne katkıda bulunacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

A) KİTAPLAR

- Andonya, Aram, *Balkan Haritası Tarihi*, çev. Zaven Biberyan, Sander yay. İstanbul 1975.
- Ardıcı, Mehmet, *Makedonya'da Müslüman Direnişi Yücelciler 1947*, İnsan Yay., İst. 1991
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988
- Arvon, Henri, *Özyönetim*, çev. Fikret Başkaya, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- Barker, Elisabeth, *Macedonia: Its Place Balkan Power Politics*, Londra 1950.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, c I-Kısım I, İkinci bsk., TTK, Ankara 1963.
- Bora, Tanıl, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, Birikim Yayınları, İstanbul 1991.
- Deliorman, Altan, *Yugoslavya'da Müslüman Türk'e Büyük Darbe*, İkinci bsk, Boğaziçi yay., İst. 1975.
- Druloviç, Milojka, *Özyönetim*, çev.Tahsin Yaşmak, Ankara, Bilgi Yayınevi 1976
- Eren, İsmail, *Rumeli'de Türk Kültürü*, Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür yayınları, İst. 1970.

Gözenç, Selami, *Avrupa Ülkeler Coğrafyası I Akdeniz Avrupası ve Balkan Ülkeleri*, İ.Ü yay., İst.1985.

Hasan, Vefki, *Özyönetim*, Birlik Yayınları, Üsküp 1984.

Hilmi, Tunalı, *Makedonya: Mazi, Hal, İstikbal*, İkinci bsk, Kahire 1326 (1910).

Işıklı, Alpaslan, *Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1983

Iitzkowitz, Norman, *Osmanlı İmparatorluğu ve İslami Gelenek*, çev. İsmet Özel, Çıdam yay, İst 1989.

İbrahimi, Mehmet, *Yugoslavya'da Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi*,(Ankara Üniversitesi, yayınlanmamış Doktora Tez Taslağı).

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c VIII. Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.

Kohn, Hans, *Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği*, Çev. Agah Oktay Güner, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yay., 3. bsk, İstanbul 1991.

Kurtkan, Amiran, *Yugoslavya'da Türk Kültürü*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İst., 1987.

Nayır, Yaşar Nabi, *Balkanlar ve Türklük*, Ulus Basımevi,.Ankara, 1936.

Nobırdalı, Beyto, Selim Bedri, *Çağdaş Bir Önder: Tito Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*, Tan Yayınevi, İstanbul 1977.

Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, c XII. Hayat yay. İstanbul 1967.

Palmer, St. E, King, Robert.R, *Yugoslav Communism and the Macedonian Question*, Hamden, Connecticut: Archon Books, 1971.

Sloane, M William, *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1987.

Tito, Yosip Broz, *Özyönetimli Sosyalizm*, çev. İlhami Emin, Koza Yayınları, İstanbul 1978.

_____, *Bağımsızlık ve Bağlantısızlık Savaşında Yugoslavya*, çev. Celal Tuna, Birlik Yayınları, Üsküp 1987.

Villari, Luigi, *The Balcan Question*, Londra 1905.

B) MAKALELER

Abdullah, Avni, "Akılsız Olduğumu Yeni Yeni Farkediyorum", *Birlik Gazetesi*, 10 Temmuz 1993, Yıl 49.

Ago, Arif, "Öğretim -Eğitim Alanında Önemli Aşamalar Kaydedilmiştir.", *Birlik Gazetesi*, 23 Nisan 1987, Yıl 43.

Beyzat, Mukbil, "Öğrenim Haklarının Gerçekleşmesinde Engeller Var", *Birlik Gazetesi*, 24 Nisan 1993, Yıl 49.

Can, İsa, "Yugoslavya ve Bosna-Hersek Bunahımı: Tarihsel Bir Arka Plan", *Dünya ve İslam Dergisi*, s 12, İstanbul Güz 1992

Deming, Angus, Marc Champion, "Macedonia: The Quietest Revolution", *Newsweek*, 27 Haziran 1992.

Engüllü, Avni," Makedonya'da Nüfus Furyası ve Nasrettinin Kedi Fikrası", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 5 Aralık 1992.

Gölpınarlı, Abdülbaki, "İslam-Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları" *İ.Ü.İ.F. Mecmuası*, Yıl 1949-1950, s 1-4, İstanbul1951.

Hamza, Yusuf, "Türklerde Vatan, Türkçülük ve Osmanlılık Anlayışı", *Birlik Gazetesi*, Üsküp, 16 Temmuz 1991.

_____, "1875-1878 Büyük Doğu Buhranı ve Sonuçları", *Çevren Dergisi*, Yıl XVIII, s. 83-84 (Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos), Priştine 1991.

_____, "Atatürk ve Makedonya'da Yaşayan Türkler ve Azınlıklar", *Çevren Dergisi*, Yıl XVIII, s. 85-86, Priştine 1991.

Kohen, Sami, "Makedonya Sorununun İç Yüzü", *Milliyet Gazetesi*, İstanbul, 23 Şubat 1993.

Lopuşina, Marko, "Türklerin Büyük Göçü", *Tan Gazetesi*, Yıl 21, 29 Nisan 1990.

Nedim, Ahmet, "Balkan Müslümanların Siyasi Tarihi", *Yedi İklim Dergisi*, İkinci Dönem s.1, İst., Nisan 1992.

Okiç, Tayyip, "Bir Tenkidin Tenkidi", *A.ü.i.F Dergisi*, s 2, Ankara 1953.

Özergin, Kemal, "Yugoslavya'da Yaşayan Türkler", *Türk Kültürü Dergisi* s 11, Ankara 1963.

"Rakamlarda Üsküp'ün Gelişimi", *Birlik Gazetesi*, 24 Temmuz 1993.

Süleyman, Perihan, "İlk Demokratik Seçimler", *Sesler Aylık Toplum, Sanat Dergisi*, s 252-253 Yıl 27 Ocak-Şubat 1991.

Şehapi, Behicüddin, "Üsküp'te 1912-1991 Tarihleri Arasında Yıkılan veya Yıkılmaya Maruz Kalan Camiler", 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresinde sunulmuş bildiri, İst 1991.

Şenoğlu, Mehmet, "Yücel Teşkilatı Üzerine", *Yedi İklim Dergisi*, İkinci Dönem, s. 1, İst, Nisan 1992.

Tito, Yosip Broz, "Altmış Yıl Devrim Uğruna Savaşım", Çev. Güler Selim, *Sesler Aylık Toplum - Sanat Dergisi*, Yıl 15, S. 134-135, Mart -Nisan 1979

"Yugoslavya", *The Europa World Year Book 1991*, s. 2 , Londra 1991.

Yücel, Şerafettin, "24. Ölüm Yıldönümünde Yücel Şehitleri", *Türk Dünyası Dergisi*, s. 24, Yıl VI, Ocak-Şubat-Mart 1972.

C) ANSİKLOPEDİLER

Ana Britannica, XV. cilt., Ankara 1992.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İletişim yay., İstanbul 1985

D) SÜRELİ YAYINLAR

Birlik Gazetesi (Üsküp)

Çevren Dergisi (Priştine-Kosova)

Hilal Gazetesi (Üsküp)

Sesler Dergisi (Üsküp)

Sevinç Dergisi (Üsküp)

Tan Gazetesi (Priştine-Kosova)

Tomurcuk Dergisi (Üsküp)

Milliyet